

Badanie zagrożeń w środowisku informacyjnym na przykładzie dyskusji o rusofobii w polskojęzycznym segmencie serwisu Facebook na podstawie danych z 2018 r. i z okresu styczeń–kwiecień 2022 r.

Abstrakt

W artykule dokonano analizy kont najbardziej zaangażowanych w inicjowanie dyskusji o rusofobii w polskojęzycznym segmencie portalu społecznościowego Facebook w 2018 r. oraz w okresie styczeń–kwiecień 2022 r. Proces badawczy został przeprowadzony z wykorzystaniem analizy ilościowej trendu występowania hasła związanego z dyskusją o rusofobii, analizy sieciowej i analizy ramowej. Intencją autora był pogłębiony opis tego, w jaki sposób ta grupa użytkowników mediów społecznościowych zareagowała na czynnik sytuacyjny kształtujący środowisko informacyjne, którym była inwazja Rosji na Ukrainę. Autor poszukiwał odpowiedzi na pytanie, jak zaobserwowane zjawiska wpłynęły na bezpieczeństwo informacyjne państwa. W badaniu odnotowano pozytywne zmiany w segmencie środowiska informacyjnego dotyczące dyskusji o rusofobii.

Słowa kluczowe

walka informacyjna, trolling, propaganda, Rosja, Facebook, środowisko informacyjne, analiza sieciowa, analiza ramowa.

Dominacja w przestrzeni informacyjnej jest stałym obiektem rywalizacji sił politycznych, ruchów społecznych oraz podmiotów komercyjnych. Zmiany zachodzące w porządku międzynarodowym, napięcia kulturowo-ideologiczne między państwami o odmiennych systemach politycznych oraz ożywienie ruchów społecznych kontestujących ład społeczno-polityczny to tylko niektóre z aktualnych trendów wynikających z zaostrzającej się rywalizacji mocarstw i zwiększenia dynamiki zjawisk negatywnie wpływających na przestrzeń informacyjną jednostek i społeczeństw. Te zagadnienia należy rozpatrywać również jako elementy kształtujące bezpieczeństwo państwa – ze względu na ich potencjalny wpływ na życie społeczne oraz ryzyko wywołania zakłóceń w funkcjonowaniu administracji publicznej. Są one przedmiotem interdyscyplinarnych badań, zarówno o charakterze teoretycznym, jak i empirycznym.

W niniejszym artykule zostały omówione wyniki badań dotyczących problematyki rozpoznawania zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego państwa wynikających z popularyzacji narracji obcej propagandy w polskim środowisku informacyjnym¹. Autor przyjął rozumienie bezpieczeństwa informacyjnego państwa, które obejmuje zarówno jego wymiar telekomunikacyjny, jak i aspekty antropocentryczne związane z oddziaływaniem na decyzje i postawy człowieka². Przedmiot pracy dotyczy drugiego z tych wymiarów.

Artykuł jest oparty na tezie, że etykieta rusofoba lub rusofobii, tj. postawy wrogiej w stosunku do Rosjan i wszystkiego, co rosyjskie³, jest w sposób systemowy i metodyczny wykorzystywana do kreowania narracji w liniach perswazji rosyjskiej propagandy. Źródłem takiego przekonania autora są zarówno polskie, jak i zagraniczne opracowania dotyczące tej tematyki⁴. W polskim piśmiennictwie warto zwrócić

¹ Termin „środowisko informacyjne” został wyjaśniony w dalszej części artykułu.

² Na konieczność uwzględniania tego aspektu w definiowaniu zagrożeń informacyjnych zwraca uwagę wielu autorów. Zob. T. Aleksandrowicz, *Podstawy walki informacyjnej*, Warszawa 2016, s. 119–123; A. Żebrowski, *Bezpieczeństwo informacyjne Polski a walka informacyjna*, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych” 2013, nr 29, s. 453. Szerzej definicja bezpieczeństwa informacyjnego państwa została omówiona w dalszej części artykułu.

³ Zob. hasło „rusofobia” w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/rusofobia;2574544> [dostęp: 28 I 2023].

⁴ W dyskursie publicznym, zarówno w Polsce, jak i państwach Europy Zachodniej czy w Stanach Zjednoczonych, funkcjonują również opinie odmienne, tj. podtrzymujące tezę, że polityka Zachodu jest motywowana rusofobią. Takie opinie pojawiają się także w debacie naukowej. Przykładem jest książka norweskiego politologa Glenna Diesena pt. *Russophobia: Propaganda in International Politics* (Singapore 2022), w której rusofobia jest definiowana jako „strach przed Rosją i pogarda dla niej, co jest logiczną konsekwencją antyrosyjskiej propagandy” (tłumaczenia w artykule pochodzą od autora – dop. red.). Zdaniem Diesena rusofobia przejawia się ponadto w stygmatyzacji Rosji za jej odmienność w stosunku do Zachodu, zwłaszcza wyznawanych przez niego wartości liberalnych. Zob. szerzej: G. Diesen, *Russophobia...*, s. 3, 15. W niniejszym artykule autor nie podejmuje polemiki z tak postawioną tezą, gdyż wykracza to poza postawione cele pracy. Wydaje się jednak, że dostępna literatura

uwagę na analizę Ośrodka Studiów Wschodnich pt. *Rusofobia w strategii Kremla. Broń masowego rażenia*⁵, w której opisano propagowanie przekazów o rusofobii jako strategiczny kierunek narracji kierowany przez rosyjskie władze zarówno do odbiorcy wewnętrznego, jak i zewnętrznego. Eksperci OSW zauważają przy tym, że samo pojęcie rusofobii w rosyjskim dyskursie politycznym ma długą tradycję, sięgającą lat 40. XIX w. Wprowadził je Fiodor Tiutczew – poeta, dyplomata i tajny radca w III Oddziale Kancelarii Osobistej Jego Carskiej Mości, czyli tajnej policji carskiej (poprzedniczki Ochrony). Rusofobami nazywano wówczas wewnętrznych krytyków carskiego reżimu (głównie okcydentalistów⁶) oraz wrogów zewnętrznych, zwłaszcza „zdrajców

---

wyczerpująco omawia problemy tożsamościowej autoidentyfikacji decyzyjnych elit politycznych Federacji Rosyjskiej, która zasadniczo opiera się na przekonaniu, że Rosja funkcjonuje w warunkach oblężonej twierdzy, a źródłem takiej sytuacji są wrogie zamiary Zachodu. To z kolei warunkuje podejście Rosjan do postrzegania relacji międzynarodowych w przestrzeni informacyjnej (szerzej – w komunikacji międzynarodowej) – jest ona uważana za kolejną domenę, w której Rosja musi toczyć walkę. Takie przekonanie nie jest symptomatyczne jedynie dla współczesnej władzy rosyjskiej, ma ono wielowiekową tradycję. W polskim piśmiennictwie istnieje wiele pozycji omawiających to zagadnienie z uwzględnieniem perspektywy kulturowej i historycznej oraz implikacji dla bardziej praktycznych kwestii, jak np. koncepcje i doktryny rosyjskiej walki informacyjnej. Zob. szerzej: I. Borowik, *Odbudowanie pamięci. Przemiany religijne w Środkowo-Wschodniej Europie po upadku komunizmu*, Kraków 2000, s. 131; R. Kłaczyński, *Kultura strategiczna Federacji Rosyjskiej*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2012, nr 1, s. 23–24; A. Zamojski, *Cywilizacja turańska Feliksa Konecznego – założenia teoretyczne oraz współczesna egzemplifikacja*, „The Peculiarity of Man” 2018, nr 27, s. 65–80; P. Biliński, *Feliks Koneczny jako badacz dziejów Rosji i Europy Wschodniej*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2003, t. 38, s. 227–246; M. Wojnowski, *Aleksandr Dugin a resorty siłowe Federacji Rosyjskiej. Przyczynek do badań nad wykorzystaniem geopolityki przez cywilne i wojskowe służby specjalne we współczesnej Rosji*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2014, nr 10, s. 11–37; R. Bäcker, *Międzywojenny eurazjatyzm. Od intelektualnej kontrakulturacji do totalitaryzmu*, Łódź 2000, s. 13; I. Massaka, *Eurazjatyzm. Z dziejów rosyjskiego misjonizmu*, Warszawa 2009, s. 9–13. W dalszej części artykułu autor skupia się jedynie na wyjaśnieniu umiejscowienia zarzutów dotyczących rusofobii w propagandzie FR i podaje inne źródła – w jego opinii – potwierdzające taki stan rzeczy. Wyżej wspomniana literatura została szerzej omówiona w rozprawie doktorskiej autora. Zob. K. Baraniuk, *Walka informacyjna jako środek realizacji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej. Przykład trollingu w polskojęzycznej cyberprzestrzeni*, Wrocław 2022, s. 115–122 (rozprawa jest dostępna w wersji elektronicznej: <http://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/132316/PDF/Kamil%20Baraniuk%20doktorat%20pdf%5B5683%5D.pdf>).

- ⁵ J. Darczewska, P. Żochowski, *Rusofobia w strategii Kremla. Broń masowego rażenia*, „Punkt Widzenia” 2015, nr 56, s. 5–28.
- ⁶ Narracyjne etykiety o rusofobii i rusofobach wpisują się w jeden z głównych rosyjskich schematów światopoglądowych prezentujących Rosję jako aksjologiczno-kulturowe przeciwieństwo Okcydentu. Taki nurt jest charakterystyczny dla wielu rosyjskich prądów ideologicznych i intelektualnych, np. dla ruchu panslawistycznego czy eurazjatyckiego. Zob. szerzej: J. Diec, *Doktryna rosyjskiej polityki zagranicznej. Partnerzy najbliżsi i najdalsi*, seria: *Geostrategiczny wybór Rosji u zarania trzeciego tysiąclecia*, t. 1, Kraków 2015, s. 37; P. Eberhardt, *Rosyjski panslawizm jako idea geopolityczna*, „Przegląd Geopolityczny” 2010, t. 2, s. 43–64; R. Bäcker, *Międzywojenny eurazjatyzm...*, s. 11. Jednocześnie warto podkreślić, że stosunek do Zachodu

słowiańszczyzny”, takich jak na przykład katolicka Polska. Ta narracja miała zatem z jednej strony deprecjonować przeciwników władzy, z drugiej – prezentować pożądaną z jej punktu widzenia postawę światopoglądową, czyli głównie prawosławnych patriotów oraz rusofili (względnie słowianofili) będących przeciwieństwem rusofobów⁷. Autorzy publikacji OSW podkreślają, że tezy o rusofobii funkcjonowały również w czasach Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich⁸, jednak na szerszą skalę zaczęto je ponownie implementować w działania aparatu propagandowego Federacji Rosyjskiej (FR) od momentu jej agresji na Ukrainę w 2014 r. W założeniu ta strategia miała ułatwić dewaluowanie krytycznego stanowiska Zachodu wobec polityki FR. W tym kontekście – jak podkreślają eksperci OSW – narracja o rusofobii kontynuuje dualizm narracyjny swój–obcy i stała się (...) *słowem kluczem objaśniającym polityczno-psychologiczne motywy odrzucania wszystkiego, co rosyjskie*⁹. Tę obserwację potwierdzają badania think tanków i organizacji pozarządowych, m.in. Centrum Analiz Propagandy i Dezinformacji¹⁰ i Warsaw Institute¹¹, zajmujących się monitorowaniem przekazu mediów propagandowych FR kierowanych do polskojęzycznego odbiorcy.

Problematyka obecności tez o rusofobii była przedmiotem badań autora niniejszego artykułu w ramach przygotowywania rozprawy doktorskiej¹². Badaniami

---

jest tradycyjną osią polemiki w rosyjskiej tradycji intelektualnej. Poza wyżej omówionym antyzachodnim nurtem istnieje dorobek widzący w Okcydencie niezbędne źródło modernizacji Rosji. Pogląd oparty na takim założeniu, nazywany okcydentalizmem (ros. *западничество*), największą dynamikę rozwoju przeżywał w XIX w. Wśród jego ówczesnych przedstawicieli byli: Aleksander Hercen (1812–1870), Mikołaj Stankiewicz (1813–1840), Wissarion Bielinski (1811–1848) oraz Piotr Czaadajew (1794–1856). Zob. szerzej: M. Łoski, *Historia filozofii rosyjskiej*, Kęty 2000, s. 50–62; J. Dobieszewski, *Wissariona Bielińskiego zmagania z rzeczywistością*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2009, nr 78, s. 22–31. Autor podaje te uwagi na marginesie, ich rozwinięcie wykracza poza przyjęte ramy artykułu.

⁷ J. Darczewska, P. Żochowski, *Rusofobia w strategii Kremla...*, s. 9–10.

⁸ Tamże, s. 10–11.

⁹ Tamże, s. 15.

¹⁰ Zob. M. Kowalska, A. Lelonek, *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce*, w: K. Wóycicki, M. Kowalska, A. Lelonek, *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce*, Warszawa 2017, s. 11–16. Na podstawie przeglądu treści publikowanych przez polskie i rosyjskie media, wpisujących się w narrację propagandową FR, autorzy pracy zaobserwowali, że narracja o polskiej rusofobii (zwłaszcza polskich władz) stanowi jedną z najważniejszych linii narracyjnych rosyjskiej propagandy. Pozostałe cele oddziaływania propagandowego są związane z wywoływaniem poczucia zagrożenia, a także ze wzbudzaniem i podtrzymywaniem antagonizmów.

¹¹ Zob. J. Kwiecień, *Polska widziana oczyma Eurazjatów. Rosyjskie tezy propagandowe w przestrzeni medialnej*, „The Warsaw Institute Review” 2017, edycja specjalna, s. 73. Z badań omówionych w materiale wynika, że jedna z głównych narracji obecnych w mediach FR to teza, że Polska z natury jest rusofobiczna i bezpodstawnie antyrosyjska.

¹² Badanie objęło 14 675 wiadomości opublikowanych na serwisach społecznościowych Facebook, Twitter oraz YouTube. Za pomocą klucza kategoryzacyjnego przygotowanego na potrzeby badania

objęto konta propagujące to hasło z uwzględnieniem ich oceny pod kątem obecności symptomów trollingu¹³. Z przeprowadzonej analizy wynika, że w 2018 r. istniało co najmniej kilka kont systematycznie wprowadzających tezy o rusofobii do polskiej przestrzeni informacyjnej. Cechy przez nie przejawiane wskazywały, że można było je identyfikować jako prawdopodobne kanały propagandy FR w polskich mediach społecznościowych¹⁴. Innym typem kont stale zaangażowanych w propagowanie treści o rusofobii były profile różnego rodzaju aktywistów – rzeczywistych użytkowników mediów społecznościowych (lub profili spreparowanych na takie potrzeby)¹⁵. W niemal wszystkich profilach (z wyjątkiem jednego) propagowane tezy o polskiej rusofobii były oparte na następującej argumentacji¹⁶:

---

przeprowadzono analizę zawartości 52 najbardziej aktywnych profili pod kątem przejawiania przez nie cech opisywanych w literaturze przedmiotu jako wskaźniki trollingu. Zob. szerzej: K. Baraniuk, *Walka informacyjna jako środek...*, s. 203–247.

- ¹³ Badano następujące kwestie: 1) istnienie anomalii wskazujących na ukrywanie tożsamości, 2) występowanie w treściach komunikatów elementów wzmacniających perswazyjność przekazu (np. wulgaryzmy, memy, obelgi), 3) występowanie w treści komunikatów elementów wzmacniających rozprzestrzenianie przekazu (linki do innych źródeł, hasztagi, reklamy, interakcje w mediach społecznościowych), 4) wyróżnianie się wśród miejsc publikacji kont opiniotwórczych (publicyści, grupy światopoglądowe, profile mediów mainstreamowych), 5) występowanie w komunikatach publikowanych przez konto treści kontestujących ład polityczny i społeczny RP (np. tematyka migracyjna, teorie spiskowe, kwestie antyukraińskie, narracje antynatowskie), 6) metodyczne generowanie lub prowadzenie przekazu (anomalie w propagowaniu treści, powtarzające się błędy językowe). Zob. tamże, s. 208–238.
- ¹⁴ Część kont o wysokiej symptomatyczności trollingu wykazywała cechy zorganizowanego reagowania na bieżące wydarzenia, istotne z perspektywy polityki zagranicznej FR (np. zamach na Siergieja Skripała). Konta o wysokiej symptomatyczności miały również cechy wskazujące na intencjonalne działania, o czym świadczy wysoki stopień koncentracji przekazu (87 proc. komunikatów pojawiło się w 20 miejscach publikacji). Skala występowania tego rodzaju kont w stosunku do ogółu profili zaangażowanych w dyskusje o rusofobii w Polsce nie jest duża (konta o wysokiej symptomatyczności stanowiły 28 proc. próby badawczej). Zob. tamże, s. 236.
- ¹⁵ Były to profile, które świadomie lub nieświadomie, ale żywiołowo (tj. bez wyraźnej metodyki) uczestniczyły w dystrybuowaniu rosyjskiej narracji w polskojęzycznym Internecie. Konta te nie ukrywały własnej (lub spreparowanej) tożsamości, charakteryzowała je wysoka perswazyjność przekazu i emocjonalna forma. Jako hipotetyczne przyczyny autentycznej, nieumotywowanej celami rosyjskiej walki informacyjnej, dystrybucji rosyjskich narracji można wskazać czynniki natury: systemowej (wynikające ze specyfiki komunikacji w mediach społecznościowych), psychologicznej (wynikające z anonimowości w sieci i natury trollingu) oraz polityczno-społecznej (aktywność może być wyrazem autentycznych poglądów piszących). Ostatni z wymienionych potencjalnych scenariuszy wydaje się szczególnie interesujący z perspektywy istoty walki informacyjnej, odnosi się bowiem do funkcji agitacyjnej, jaką mogłyby pełnić konta, przejawiającej się w nieświadomym aktywizmie. Jest to zjawisko znane od kilkudziesięciu lat, opisywane jako umiejętność wykorzystywania przez Rosjan grup i osób wpisujących się w naturalne, zgodne z interesem FR tendencje społeczno-polityczne. Zob. tamże, s. 237.
- ¹⁶ Tamże, s. 219.

- Polska jest nieracjonalnie i chorobliwie rusofobiczna,
- głównym ośrodkiem rusofobii jest rząd (państwo), mimo to przyjazne relacje społeczne między obu narodami są możliwe,
- polska rusofobia przejawia się w prowokowaniu rosyjskiego mocarstwa,
- polska rusofobia jest inspirowana przez Zachód (głównie Stany Zjednoczone).

Poza opracowaniami dotyczącymi polskiej przestrzeni informacyjnej są dostępne na ten temat również publikacje zagraniczne. Departament Stanów Zjednoczonych podkreśla, że przedstawianie Rosji jako ofiary działań USA i ich sojuszników oraz oparte na tej tezie zarzuty dotyczące rusofobii państw zachodnich to jedna z pięciu głównych linii narracyjnych propagandy FR. Zwrócono przy tym uwagę, że od 2015 r. zdecydowanie wzrosła częstość występowania haseł *russophobia* i *russo-phobe* w przekazach Ministerstwa Spraw Zagranicznych FR, agencji Sputnik oraz telewizji RT (na przykład w przypadku MSZ FR w 2015 r. liczba wzmianek wynosiła 10, a w 2017 r. – niemal 60, podobna dynamika wzrostowa była widoczna we wspomnianych rosyjskich mediach o zasięgu globalnym)¹⁷. Fałszywe przekazy o incydentach mających świadczyć o rusofobii były również identyfikowane przez organizacje zajmujące się monitoringiem przestrzeni informacyjnej na przykład w Niemczech¹⁸.

Podsumowując tę część rozważań, należy stwierdzić, że obecność przekazów o rusofobii w liniach narracyjnych rosyjskiego aparatu propagandowego wymierzonego w RP może być rozpatrywana w kategoriach bezpieczeństwa państwa. Tym bardziej że w aktualnej *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* imperialistyczna polityka FR została uznana za najpoważniejsze zagrożenie bezpieczeństwa narodowego RP¹⁹.

¹⁷ *Russia's Top Five Persistent Disinformation Narratives*, U.S. Department of State, 20 I 2022 r., <https://www.state.gov/russias-top-five-persistent-disinformation-narratives/> [dostęp: 28 I 2023].

¹⁸ Od początku inwazji Rosji na Ukrainę do końca maja 2022 r. organizacja EU Disinfo Lab rozpoznała 11 sfalszowanych lub zmanipulowanych wiadomości mających przedstawiać Rosjan jako ofiary represji w Niemczech. Wiadomości te były oparte głównie na trzech narracjach: 1. Rosjan spotyka w Niemczech instytucjonalna dyskryminacja (w bankach, szkołach, służbie zdrowia). 2. Występują ataki na rosyjskie mienie. 3. Rosjanie są narażeni na ataki fizyczne. W przekazach nadawano im kontekst antyukraiński – za rzekome działania mieli być odpowiedzialni uchodźcy z Ukrainy. Autorzy tych materiałów nie zostali rozpoznani, jednak przekazy na temat rusofobii były dystrybuowane między innymi przez Ambasadę Rosji w Berlinie (hasztag #StopHatingRussians). Należy zaznaczyć, że jedynie nieliczne przekazy na temat niechęci okazywanej w Niemczech wobec Rosjan były prawdziwe. Autorzy materiału EU Disinfo Lab zwrócili uwagę, że po opublikowaniu informacji o tych zdarzeniach ich sprawcy złożyli przeprosiny. Zob. R. Miguel, *Russophobia and disinformation in Germany: Weaponising the victim narrative*, EU Disinfo Lab, 23 VI 2022 r., <https://www.disinfo.eu/publications/russophobia-and-disinformation-in-germany-weaponising-the-victim-narrative/> [dostęp: 28 I 2023].

¹⁹ W części tego dokumentu definiującej środowisko bezpieczeństwa stwierdzono: „Najpoważniejsze zagrożenie stanowi neoimperialna polityka władz Federacji Rosyjskiej, realizowana również przy

Celem niniejszego artykułu jest omówienie przeprowadzonych przez autora badań poświęconych charakterystyce zjawiska popularyzacji w środowisku informacyjnym też o rusofobii z perspektywy bezpieczeństwa informacyjnego RP. Badania oparto na próbie postów i komentarzy dotyczących rusofobii opublikowanych w serwisie społecznościowym Facebook (FB) w 2018 r. oraz analogicznych danych z okresu styczeń–kwiecień 2022 r. Wybór tego portalu wynikał z dwóch przesłanek. Pierwszą z nich był fakt, że FB jest zaliczany do najbardziej popularnych mediów społecznościowych w Polsce²⁰, druga natomiast wiązała się z dostępnością danych umożliwiających realizację procesu badawczego zgodnie ze zdefiniowanymi założeniami.

Intencją autora było sprawdzenie, w jaki sposób fragment polskojęzycznej przestrzeni informacyjnej (tj. użytkownicy FB zaangażowani w dyskusję o rusofobii) zareagował w sytuacji szczególnej, tj. inwazji Rosji na Ukrainę. Autor przeprowadził empiryczną weryfikację, czy w okresie przyjętym w badaniu na FB występowały warunki sprzyjające rezonowaniu przekazu propagandowego opartego na tezie, że Polska jest krajem rusofobicznym. W tym celu poszukiwał odpowiedzi na trzy pytania badawcze związane z dyskusją o rusofobii:

1. Jaka była dynamika dyskusji o rusofobii?
2. Czy profile najbardziej aktywne w 2018 r. nadal wyróżniały się w tym zakresie w 2022 r.?
3. Jakie podobieństwa i różnice w 2018 r. i w okresie styczeń–kwiecień 2022 r. występowały w odniesieniu do koncentracji przekazu w profilach, na których toczyła się dyskusja, oraz narracji propagowanych przez najbardziej aktywne konta?

W badaniach wykorzystano metody ilościowe i jakościowe. Omówienie wyników wymaga wprowadzenia teoretycznego oraz uzupełnienia (tam, gdzie autor uznał to za niezbędne) w postaci odwołania się do literatury poświęconej przyjętym metodom badawczym. W pierwszej części artykułu zostaje wyjaśnione, jak jest definiowane i charakteryzowane pojęcie środowiska informacyjnego w amerykańskiej armii oraz w doktrynach NATO. Przyjęcie takiej optyki wynika z tego, że zdaniem autora dorobek myśli wojskowej charakteryzuje się stosunkowo przejrzystą systematyzacją pojęć, taktyk, technik i procedur z zakresu operacji informacyjnych,

---

użyciu siły militarnej”. Zob. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf, s. 6 [dostęp: 21 I 2023].

²⁰ *Social Media w Polsce 2021 – raport*, Empemedia, <https://empemedia.pl/social-media-w-polsce-2021-nowy-raport/> [dostęp: 12 II 2023]; *Przewodnik po social media w Polsce*, <https://iab.org.pl/wp-content/uploads/2020/01/IAB-Przewodnik-po-Social-Media-w-Polsce-2019-2020.pdf>, s. 67–69 [dostęp: 12 II 2023].

w tym również tego, czym jest i jaką rolę odgrywa w nich środowisko informacyjne. Odrębną część artykułu poświęcono omówieniu specyfiki mediów społecznościowych, ze szczególnym uwzględnieniem cech istotnych z punktu widzenia ich analizy jako fragmentu środowiska informacyjnego. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem analizy ilościowej trendu występowania hasła, analizy sieciowej oraz analizy ramowej.

Artykuł nie wyczerpuje ani merytorycznej, ani metodologicznej złożoności badań dotyczących podatności odbiorcy na długotrwały przekaz propagandowy czy operacje informacyjne. Nie jest tym bardziej próbą całościowego ujęcia zagrożeń generowanych w ramach walki informacyjnej w polskiej infosferze, z całą ich złożonością nie tylko w przestrzeni informacyjnej, lecz także w sferze fizycznej i kognitywnej.

Zagrożenia w środowisku informacyjnym

Termin „środowisko informacyjne” jest niejednoznaczny i w zależności od optyki przyjętej przez danego autora występuje w różnym kontekście znaczeniowym. Według Marty du Vall współczesne środowisko informacyjne tworzą: Internet (zarówno ogólnodostępny, jak i ukryty, tj. Darknet), media tradycyjne, biblioteki, archiwa, a także eksperci, urzędnicy oraz sieci kontaktów²¹. Wiesław Babik uznaje, że ten termin obejmuje (...) *ogół informacji dostępnych człowiekowi poprzez jego świadomość, które potencjalnie może on zużytkować przy realizacji swych życiowych celów*²². W opinii badaczy z Uniwersytetu Oksfordzkiego przedmiotowy zakres środowiska informacyjnego obejmuje wszystkie procesy informacyjne, a także usługi oraz podmioty (jednostki i organizacje), wraz z ich właściwościami, interakcjami i wzajemnymi relacjami²³. Terminami bliskoznacznymi do środowiska informacyjnego są „przestrzeń informacyjna” i „infosfera”²⁴.

²¹ M. du Vall, *Społeczne bezpieczeństwo informacyjne w erze nowych mediów*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, nr 4, s. 20.

²² W. Babik, *Ekologia informacji*, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/5684/babik_ekologia_informacji_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s. 23 [dostęp: 7 III 2023].

²³ P. Röttger, B. Vedres, *The Information Environment and its Effects on Individuals and Groups. An Interdisciplinary Literature Review*, <https://royalsociety.org/-/media/policy/projects/online-information-environment/oie-the-information-environment.PDF> [dostęp: 17 I 2023].

²⁴ Terminy „przestrzeń informacyjna” i „infosfera”, chociaż zbliżone znaczeniowo, także są różnie definiowane. Według jednego z ujęć przestrzeń informacyjna to „(...) nieciągłe i niejednorodne skupisko źródeł informacji – obiektów (rzeczywistych lub wirtualnych), z których dana osoba może skorzystać jako ze źródeł informacji”. W przypadku ujęć definicyjnych infosfery akcentuje się zarówno jej

Z podobnie szerokim przedmiotowo podejściem można się spotkać w terminologii wojskowej. W ujęciu doktryny Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych środowisko informacyjne (ang. *information environment*) to (...) *zbiór osób (jednostek), organizacji i systemów, które zbierają informacje, przetwarzają je, rozpowszechniają lub działają na ich podstawie. Środowisko to składa się z trzech powiązanych ze sobą wymiarów, wchodzących nieustannie w interakcje z jednostkami, organizacjami oraz systemami. Wymiary te mają charakter: fizyczny, informacyjny i kognitywny*²⁵. Doktryna operacji psychologicznych NATO z 2014 r. nieco inaczej definiuje środowisko informacyjne, przyjmując, że składa się ono z (...) *samej informacji, osób, organizacji i systemów, które otrzymują, przetwarzają i przekazują informacje, oraz procesów poznawczych ludzi, w tym wirtualnej i fizycznej przestrzeń, w których one zachodzą*²⁶. Niezależnie od niuansów znaczeniowych²⁷ można przyjąć, że przytoczone definicje wojskowe są do siebie zbliżone. Po pierwsze, uwzględniają one zarówno techno-, jak i antropocentryczny aspekt środowiska informacyjnego. Po drugie, zakładają jego złożoność ze względu na wiele elementów składowych, w tym: jednostek (osób), organizacji (instytucji publicznych i innych podmiotów) i procesów (np. przepływów informacji). Po trzecie, wspólny dla tych ujęć środowiska informacyjnego jest również jego podział na trzy domeny: fizyczną,

---

techniczny aspekt (tj. „połączenie sieci komunikacyjnych, baz danych i zasobów informacji w rozległą, różnorodną sieć wymiany elektronicznej”), jak i aspekty społeczne, kulturowe i polityczne („infosfery jako nowego miejsca, do którego ludzkość migruje, a którego specyfika polega na braku wymiaru fizycznego. W tym nowym miejscu – w Sieci – ludzie będą realizować działania indywidualne i zespołowe, w tym także pracować, ze względu na ogromny potencjał infosfery w zakresie gromadzenia wszystkich ludzi i całej ich wiedzy”). Zob. M. Kisilowska, *Przestrzeń informacyjna jako termin informatologiczny*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 2011, nr 2, s. 37, 46.

²⁵ *Information Operations. Joint Publication 3-13*, https://defenseinnovationmarketplace.dtic.mil/wp-content/uploads/2018/02/12102012_io1.pdf, s. 7–8 [dostęp: 30 I 2023].

²⁶ *Allied Joint Doctrine for Psychological Operations (AJP-3.10.1)*, 31 VII 2015 r., <https://www.gov.uk/government/publications/ajp-3101-allied-joint-doctrine-for-psychological-operations>, s. 18 [dostęp: 17 I 2023]. Podobnie omawiane pojęcie definiuje doktryna NATO OPSEC z 2020 r., zgodnie z którą środowisko informacyjne obejmuje przestrzenie poznawcze, wirtualne i fizyczne oraz wzajemne relacje między nimi. Zob. *Allied Joint Doctrine for Operations Security and Deception (AJP-3.10.2)*, 31 III 2020 r., <https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-operations-security-and-deception-ajp-3102a>, s. 18 [dostęp: 17 I 2023].

²⁷ W materiałach publikowanych przez inne państwa NATO są widoczne różne podejścia do tego zagadnienia w środowiskach wojskowych. Na przykład Centrum Badawcze Armii Australijskiej przewiduje istnienie różnych przestrzeni informacyjnych – politycznych, społecznych i wojskowych. Zob. C. Brooker, *The Effectiveness of Influence Activities in Information Warfare*, „Australian Army Occasional Paper” 2021, nr 8, s. 13. Na temat sporów definicyjnych zob. szerzej: *Making sense of the information environment*, „Small Wars Journal”, 3 III 2020 r., <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/making-sense-information-environment> [dostęp: 30 I 2023]; Z. Modrzejewski, *Information operations from Polish point of view*, „Defence and Strategy” 2018, nr 1, s. 115–132.

informacyjną (wirtualną) i kognitywną (psychologiczną). Warto omówić ich znaczenie i zakres. Zbigniew Modrzejewski wyjaśnia, że w pierwszej domenie środowisko informacyjne przenika się ze światem fizycznym – to w niej zachodzą interakcje między kulturami, państwami, społeczeństwami oraz jednostkami. Obejmuje ona między innymi urządzenia i infrastrukturę komunikacyjną wspierające transmisję, odbiór oraz przechowywanie informacji. Domena wirtualna również odnosi się do przepływu informacji – tekstu, obrazu, danych. Informacja jest w niej gromadzona, przetwarzana, przechowywana, dystrybuowana, wyświetlana oraz chroniona. Stanowi ona łącznik między wymiarem fizycznym a kognitywnym. Ostatnia domena składa się z elementów poznawczych i emocjonalnych wpływających na podejmowanie decyzji przez jednostkę²⁸.

Analiza środowiska informacyjnego jest bardzo ważna z perspektywy wojskowych operacji informacyjnych – jego ocena rozpoczyna proces planowania. Według doktryny amerykańskiej armii definiowanie środowiska informacyjnego obejmuje następujące obszary: terytorium (w tym warunki pogodowe), populację, struktury społeczne, wojskowy i rządowy system informacyjny (oraz infrastrukturę komunikacyjną), cywilny system informacyjny (oraz infrastrukturę komunikacyjną), media oraz podmioty zewnętrzne. W ramach diagnozowania struktury społecznej są identyfikowane sieci kontaktów, tło religijne, polityczne, a także lokalne przekonania i narracje. Analizie jest poddane również to, w jaki sposób (w piśmie i mowie) identyfikowane sieci oraz grupy wyrażają swoje wspólne przekonania. W ramach analizy zagadnień związanych z funkcjonowaniem mediów zostają rozpoznane między innymi: zasięg mediów, ich przekazy oraz możliwości oddziaływania na odbiorcę. Rozpoznanie obejmuje podmioty prywatne, organizacje pozarządowe, instytucje państwowe i międzynarodowe, które mogą być istotne z perspektywy operacji informacyjnej. W tym przypadku analiza obejmuje ich audytoria, agendę oraz ich szacowany wpływ na działania podejmowane w ramach operacji informacyjnej²⁹.

Z podobnie szerokim przedmiotowo sposobem określania i analizowania środowiska informacyjnego mamy do czynienia w cywilnej doktrynie dotyczącej zagadnień z zakresu bezpieczeństwa informacyjnego. W Polsce ważnym dokumentem pod tym względem jest projekt *Doktryny bezpieczeństwa informacyjnego RP* z 2015 r., który opublikowano, ale nie wdrożono w administracji publicznej (dokument nie został uchwalony). W zawartej w nim definicji pojęcia bezpieczeństwa

---

²⁸ Z. Modrzejewski, *Information operations...*, s. 118–119.

²⁹ Szerzej na temat charakteryzowania środowiska informacyjnego w procesie planowania operacji informacyjnych zob. *The Conduct of Information Operations. ATP 3-13.1*, https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN13138_ATP%203-13x1%20FINAL%20Web%201.pdf, s. 18–20 [dostęp: 17 I 2023].

informacyjnego państwa zwraca się uwagę, że jest to (...) *transsektorowy obszar bezpieczeństwa, którego treść odnosi się do środowiska informacyjnego (w tym cyberprzestrzeni) państwa; proces, którego celem jest zapewnienie bezpiecznego funkcjonowania państwa w przestrzeni informacyjnej poprzez panowanie we własnej, wewnętrznej krajowej infosferze oraz efektywną ochronę interesów narodowych w zewnętrznej (obcej) infosferze*³⁰. Dalej w doktrynie określa się, jaki zakres przedmiotowy obejmuje bezpieczeństwo informacyjne: *Osiąga się to poprzez realizację takich zadań jak: zapewnienie adekwatnej ochrony posiadanych zasobów informacyjnych oraz ochrony przed wrogimi działaniami dezinformacyjnymi i propagandowymi (w wymiarze defensywnym) przy jednoczesnym zachowaniu zdolności do prowadzenia wobec ewentualnych przeciwników (państw lub innych podmiotów) działań ofensywnych w tym obszarze*³¹. W dokumencie wyraźnie odróżniono zatem defensywny i ofensywny aspekt działań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa informacyjnego państwa. Wśród najpoważniejszych zagrożeń wewnętrznych zostały wymienione nie tylko intencjonalne działania podmiotów zewnętrznych (np. propaganda obcych państw, dywersja ideologiczna czy działalność agencji wpływu), lecz także podatności polskiego odbiorcy, m.in. jego deficyty informacyjne i podatność na treści antypaństwowe, wynikające na przykład z niedoskonałości funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego³².

Przestrzeń informacyjna jest jednym z filarów środowiska bezpieczeństwa wyszczególnionych w aktualnej *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* z 2020 r. Wyznaczono w niej cel w postaci budowy zdolności do jej ochrony (w tym systemowego zwalczania dezinformacji), przy czym uszczegółowiono, że przestrzeń informacyjną tworzą trzy warstwy: wirtualna (systemy, oprogramowania i aplikacje), fizyczna (infrastruktura i sprzęt) oraz poznawcza (kognitywna). Wśród celów wskazanych w tym dokumencie znajdują się również integracja i systemowe przedsięwzięcia z zakresu działań komunikacyjnych oraz aktywne przeciwdziałanie dezinformacji przez budowę odpowiednich zdolności i procedur ukierunkowanych na współpracę z mediami informacyjnymi i społecznościowymi, a także przez angażowanie w te działania obywateli oraz organizacji pozarządowych³³.

Podsumowując, definiowanie środowiska informacyjnego ma priorytetowe znaczenie dla planowania działań informacyjnych. Odnosi się to również do własnej przestrzeni informacyjnej – charakteryzowanie negatywnych trendów i zjawisk

³⁰ Wyróżnienia w artykule pochodzą od autora (przyp. red.).

³¹ *Doktryna bezpieczeństwa informacyjnego RP*, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/Projekt_Doktryny_Bezpieczenstwa_Informacyjnego_RP.pdf, s. 3 [dostęp: 21 I 2023].

³² Szerzej na temat tego typu zagrożeń zob. tamże, s. 6.

³³ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej...*, s. 21.

z nią związanych jest istotną częścią przedsięwzięć podejmowanych w celu zapewnienia bezpieczeństwa informacyjnego państwa. Elementami takich działań są: badanie popularności narracji wpisujących się w obcy przekaz propagandowy dotyczący RP (w tym też o rusofobii), identyfikowanie nadawców wprowadzających je do odbiegu lub propagujących, a także określanie warunków wpływających na rezonowanie tych przekazów. Monitorowanie zmian w tym zakresie dostarcza mierzalnych wskaźników, którymi następnie można się posłużyć podczas diagnozowania zjawisk negatywnie oddziałujących na bezpieczeństwo informacyjne państwa. Media społecznościowe z uwagi na dostępność danych stwarzają pod tym względem wiele możliwości, ale należy mieć na uwadze, że zachodzące w nich procesy komunikacyjne stanowią jedynie fragment środowiska informacyjnego.

Media społecznościowe a środowisko informacyjne

Aby omówić znaczenie mediów społecznościowych z perspektywy środowiska informacyjnego, trzeba najpierw przybliżyć, jak ich rozwój warunkuje zmiany we współczesnych procesach komunikacyjnych. W sensie najbardziej ogólnym przez pojęcie komunikacji rozumie się proces ukierunkowany na wymianę wiedzy, informacji i idei między komunikującymi się podmiotami. Jest on celowy (tj. ma przynieść określony skutek) i wykorzystuje się w nim różne środki³⁴. Wśród wielu modeli komunikacji często jest spotykane podejście wyróżniające kontekst sytuacyjny, uczestników procesu (nadawców i adresatów), komunikat (przekaz), kanał (media), szумы (okoliczności utrudniające komunikację) oraz sprzężenie zwrotne (komunikat zwrotny nadawcy do adresata)³⁵. Na podejściu zbliżonym do powyższego

³⁴ B.A. Sypniewska, *Istota, błędy i bariery w komunikowaniu się w organizacji*, „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne” 2015, t. 21, s. 65.

³⁵ Kontekst to warunki, w których odbywa się akt komunikacji. W transakcyjnym procesie komunikowania uczestnicy odgrywają rolę nadawców i odbiorców. Centralne miejsce w procesie zajmuje komunikat transferowany między nadawcą a odbiorcą. Treść komunikatu (przekaz komunikacyjny) jest zawarta w znaczeniach oraz symbolach, w których komunikat został zakodowany przez nadawcę, a następnie odkodowywany przez odbiorcę. Na komunikat składa się ponadto jego forma oraz organizacja, czyli struktura. Komunikat jest przekazywany przez kanał, czyli drogę przekazu. W przypadku komunikacji bezpośredniej mogą zostać wykorzystane wszystkie kanały sensoryczne, czyli słuch, wzrok, dotyk, zapach oraz smak, a w komunikowaniu pośrednim – przede wszystkim wzrok i słuch. Reakcje odbiorcy na komunikat określa się sprzężeniem zwrotnym, dzięki któremu nadawca dowiaduje się, czy jego przekaz został przyjęty i zrozumiany przez odbiorcę. Proces komunikacyjny może zostać zaburzony przez szумы. Mogą mieć one charakter wewnętrzny (np. ludzkie ograniczenia wynikające z predyspozycji psychologicznych czy stanu emocjonalnego), zewnętrzny (mogą to być warunki fizyczne, np. warunki pogodowe czy zaburzenia kanału przekazu) oraz semantyczny (np. zły dobór lub odbiór znaczenia czy symbolu). Zob. B. Dobek-Ostrowska, *Podstawy komunikowania*

opiera się wiele modeli analitycznych wykorzystywanych do badania procesów komunikacyjnych (w tym propagandy³⁶). Są to między innymi:

- model aktu perswazyjnego Harolda Lasswella, który ujmuje komunikację z perspektywy pięciu najważniejszych pytań: kto mówi? Co mówi? Za pośrednictwem jakiego kanału mówi? Do kogo mówi? Z jakim skutkiem mówi?³⁷;
- model topologiczny Kurta Lewina uwypuklający w komunikacji rolę selekcyonerów informacji (ang. *gatekeepers*), którzy przesiewają olbrzymią ilość informacji napływających do mediów oraz przygotowują je dla docelowego odbiorcy – skracają, rozszerzają lub modyfikują. Tę funkcję pełnią liderzy opinii³⁸;
- model komunikacji dwuetapowej (również zwracający uwagę na rolę liderów opinii), w którym pierwszy etap zachodzi między nadawcą a liderem opinii, a drugi między liderem opinii a opinią publiczną³⁹.

Pojawienie się mediów społecznościowych jest uwarunkowane szerszym zjawiskiem rozwoju tzw. nowych mediów⁴⁰. Wyróżniają je dwie podstawowe cechy – charakter cyfrowy i interaktywny⁴¹. Przy omawianiu cech odróżniających media

---

społecznego, Wrocław 1999, s. 15–19. Emanuel Kulczycki, badacz zagadnień związanych z komunikacją, zwraca uwagę, że na ogół funkcjonują dwa ujęcia komunikacji – transmisyjne oraz konstytutywne. Różnice między nimi ujmuje następująco: „Pod pojęciem transmisyjnego ujęcia komunikacji rozumiem takie stanowiska, które przyjmują, iż proces komunikacji służy do transmisji, przekazywania informacji, wiedzy, idei, uczuć, a refleksja nad komunikacją ogranicza się do analizowania reprezentacyjnych modeli procesu komunikacji. Na gruncie takich stanowisk zakłada się, że dwa podstawowe elementy modelu, tj. nadawca i odbiorca, funkcjonują jako dwa izolowane podmioty (...). W innym ujęciu natomiast komunikacja nie polega na przelaniu myśli/znaczeń z jednego podmiotu do drugiego, lecz na ciągłym współdziałaniu podmiotów interakcji. Reakcja odbiorcy nie zależy od tego, jak dobrze zdekodował nadawany przekaz, ale z jednej strony od jego interpretacji, a z drugiej (...) od tego, jak dobrze nadawca był w stanie postawić się w roli innego (czyli odbiorcy)”. Zob. E. Kulczycki, *Źródła transmisyjnego ujęcia procesu komunikacji*, „Studia Humanistyczne AGH” 2012, t. 11/1, s. 21–36.

³⁶ Zob. szerzej: T. Kacała, J. Lipińska, *Komunikacja strategiczna i public affairs*, Warszawa 2014, s. 155.

³⁷ B. Dobek-Ostrowska, *Komunikowanie polityczne i publiczne*, Warszawa 2007, s. 32.

³⁸ Tamże, s. 36.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Holenderski medioznawca Jan van Dijk stosuje następujący podział: stare media – komunikacja bezpośrednia, druk, radio, telewizja, telefon; nowe media – sieci komputerowe, multimedia. Zob. J. van Dijk, *Spoleczne aspekty nowych mediów*, Warszawa 2010, s. 28.

⁴¹ Szerzej na temat definicji nowych mediów zob. L. Manovich, *Język nowych mediów*, Warszawa 2006, s. 119–120; D. McQuail, *Teoria komunikowania*, Warszawa 2007, s. 156; H. Jenkins, *Kultura konwergencji: zderzenie starych i nowych mediów*, Warszawa 2007, s. 9–10; M. Szpunar, *Czym są nowe media – próba konceptualizacji*, „Studia Medioznawcze” 2008, nr 4, s. 33–35.

społecznościowe od mediów tradycyjnych zwraca się uwagę na trzy zasadnicze elementy: społeczności sieciowe, ich zawartość (ang. *content*) oraz funkcjonowanie w warunkach infrastruktury Web 2.0. Społeczności sieciowe to wspólnoty wirtualne zgromadzone wokół różnorodnych zagadnień (wynikających z wieku, zainteresowań, światopoglądu, branży, miejsca zamieszkania). Zawartość mediów społecznościowych to różnego rodzaju treści (zdjęcia, teksty, filmy). Tym, co odróżnia media społecznościowe od mediów tradycyjnych (prasy, telewizji, radia), jest to, że treści tworzą sami użytkownicy. Wpływ Web 2.0. na media społecznościowe wiąże się z ewolucją Internetu z jego pierwotnej formy (Web 1.0), charakteryzującą się poszerzeniem funkcji użytkownika z odbiorcy na kreatora informacji⁴². Z perspektywy zmian zachodzących we współczesnych procesach komunikacyjnych – a w konsekwencji również w przestrzeni informacyjnej – szczególne znaczenie wydaje się mieć interaktywność nowych mediów, powodująca zmniejszenie roli między innymi *gatekeepers*⁴³ oraz zwiększająca możliwości zawiązywania i podtrzymywania zróżnicowanych sieci społecznych⁴⁴. Te czynniki dodatkowo są wzmacniane przez cyfryzację i algorytmizację mediów społecznościowych⁴⁵, które to zjawiska prowadzą do powstawania baniek informacyjnych⁴⁶.

Opisane cechy mediów społecznościowych mają więc istotne znaczenie z perspektywy charakteryzowania danego środowiska informacyjnego, ponieważ oddziałują na jego poszczególne domeny: fizyczną – w związku ze wzmocnieniem możliwości zawiązywania się sieci społecznych; informacyjną – przez dostęp do udostępniania informacji użytkowników (a nie tylko odbioru komunikatów);

---

⁴² M. Popiołek, *Serwisy społecznościowe w przestrzeni internetowej – (social)mediatyżacja życia codziennego*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2015, nr 1, s. 62–63.

⁴³ Eksperti z Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej (NASK) opisują to zjawisko następująco: „Rola gatekeeperów uległa przeobrażeniu. W mediach tradycyjnych pierwszym etapem było filtrowanie informacji, a drugim ich publikacja. W nowych mediach proces ten jest odwrócony. Najpierw następuje publikacja, a później dopiero filtrowanie, które odbywa się w ramach poszczególnych sieci społecznych. (...) W ramach tych sieci użytkownicy przyjmują następujące zadania: funkcjonowanie w roli przekazników, filtrów przekazujących informację; wykonywanie procesu weryfikacji treści medialnych; dodawanie komentarzy do treści medialnych; publikowanie nowych przekazów”. Zob. J. Balcewicz, *Społeczństwo informacyjne w czasach cyfrowej rewolucji – o zjawisku bańki informacyjnej i jego następstwach*, w: M. Wrzosek, *Zjawisko dezinformacji w dobie rewolucji cyfrowej. Państwo. Społeczństwo. Polityka. Biznes*, Warszawa 2019, s. 27.

⁴⁴ R. Szczepaniak, „Plemiona sieci” – *Internet jako medium społeczne i kulturowe*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2015, t. 58, s. 203; M. Maffesoli, *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*, Warszawa 2008, s. 208.

⁴⁵ Szerzej na ten temat zob. R. Klepka, *Bańka informacyjna i zjawisko echo chamber*, w: *Encyklopedia bezpieczeństwa*, O. Wasiuta, S. Wasiuta (red.), Kraków 2021, s. 201–209.

⁴⁶ J. Nowak, *Social media jako sieci obiegu przekazów medialnych*, „Nowe Media” 2012, nr 3, s. 20.

kognitywną – w wyniku algorytmizacji dostępności przekazu, wpadania użytkowników w bańki informacyjne i funkcjonowania przez nich w warunkach przeciążenia informacyjnego. Tym samym media społecznościowe są istotnym czynnikiem warunkującym bezpieczeństwo środowiska informacyjnego⁴⁷. Jednocześnie ich odmienna charakterystyka, zwłaszcza interaktywność i spadek roli *gatekeepers*, sprawia, że modele badań stosowane w mediach tradycyjnych mogą być niewystarczające⁴⁸.

Wydaje się zasadne, aby w badaniu środowiska informacyjnego z perspektywy zjawisk zachodzących w mediach społecznościowych uwzględnić ich immanentny element, czyli sieci społeczne. Socjolog Manuel Castells, badacz problematyki społeczeństwa sieciowego, zwraca uwagę, że siecią jest (...) *zbiór wzajemnie powiązanych węzłów*, a węzeł to (...) *punkt, w którym krzywa przecina samą siebie*. Castells precyzuje, że istota węzła zależy od rodzaju konkretnej sieci, a umiejscowienie w niej danego węzła jest warunkowane liczbą i siłą relacji z innymi węzłami. Przepływ informacji w jednej sieci jest szybszy niż pomiędzy węzłami znajdującymi się

---

⁴⁷ Instytucja kontrolna Kongresu Stanów Zjednoczonych (ang. U.S. Government Accountability Office) opublikowała w 2022 r. dokument podsumowujący wyniki badań dotyczących percepcji zagadnień związanych ze środowiskiem informacyjnym. Przeprowadzono je za pomocą ankiet i wywiadów wśród przedstawicieli instytucji, ekspertów i urzędników zajmujących się tą tematyką oraz kwerendy dokumentów (badanie objęło głównie podmioty Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych, ang. United States Department of Defense, jak również dokumentacje agencji federalnych). W dokumencie opisano sześć najważniejszych obszarów, które powinny być brane pod uwagę podczas posługiwania się informacjami i ich ochrony. Zdefiniowane w tym zakresie obszary to: wszechobecna i złośliwa informacja, misja i funkcje Departamentu Obrony, działalność adwersarzy generujących zagrożenia, działania powodujące zagrożenia, wyzwania instytucjonalne, nowoczesne technologie, minione i planowane działania Departamentu Obrony. Media społecznościowe zostały wymienione jako istotny element warunkujący działania w wyżej wymienionych obszarach. Zwraca się przy tym uwagę na dwie ich podstawowe cechy, które stwarzają nie tylko szanse dla środowiska informacyjnego, lecz także zagrożenia. Są to tworzenie się sieci ich użytkowników oraz funkcjonowanie algorytmów filtrujących treści. W opinii amerykańskich ekspertów media społecznościowe mogą być wykorzystane do promowania informacji, przerywania działań i operacji adwersarzy, a także w celu gromadzenia informacji na potrzeby procesu decyzyjnego (szczególnie poprzez analizę dużych zbiorów danych) oraz koordynowania działań z innymi agencjami federalnymi. Wśród głównych zagrożeń wskazano przede wszystkim narażenie personelu Departamentu Obrony na dezinformację oraz treści zmanipulowane. Zob. *Information Environment. Opportunities and Threats to DOD's National Security Mission*, U.S. Government Accountability Office, wrzesień 2022 r., <https://www.gao.gov/assets/730/722922.pdf>, s. 26 [dostęp: 30 I 2023].

⁴⁸ Szerzej na temat współczesnego modelu procesu propagandowego uwarunkowanego tymi cechami zob. G.S. Jowett, V. O'Donnell, *Propaganda and Persuasion. Fifth Edition*, Los Angeles–London–New Delhi–Singapore–Washington 2012, s. 45–46.

między różnymi sieciami⁴⁹. Drugim ważnym elementem w sieci są relacje między węzłami. Można je charakteryzować na podstawie co najmniej trzech atrybutów:

- zawartości (ang. *content*) – czyli tego, co jest dostarczane, dzielone i wymieniane w ramach relacji (np. informacje),
- kierunku (ang. *direction*) – czyli tego, który węzeł do kogo przesyła zawartość,
- siły (ang. *strength*) – czyli intensywności relacji, która może być wyrażona liczbą spotkań czy wymienionych informacji⁵⁰.

Cechy atrybutów relacji zależą – podobnie jak w przypadku węzłów – od przedmiotowego rodzaju sieci.

Podstawę analizy sieciowej stanowi zatem badanie relacji/powiązania (krawędzi, ang. *edges*) pomiędzy węzłami (ang. *nodes*). Mogą one mieć charakter kierunkowy (wychodzący z węzła, ang. *out*, bądź wchodzący, ang. *in*) i niekierunkowy. W dorobku metodologicznym dotyczącym analizy sieciowej wypracowano różne wskaźniki, za których pomocą ocenia się wpływ poszczególnych węzłów na sieć. Stosunkowo popularnym wskaźnikiem jest stopień usieciowienia (ang. *degree*) określający liczbę powiązań pojedynczego węzła. Wskaźnik może występować również jako waga/siła usieciowienia (ang. *weight degree*), która uwzględnia dodatkowe atrybuty, na przykład liczbę powiązań między tymi samymi węzłami (ich powtarzalność). Peter Mong i Noshir Contractor w pracy pt. *Theories of Communication Networks* dotyczącej teorii analizy sieciowej stwierdzili, że w przypadku posłużenia się analizą sieciową do badania komunikacji kierunkowej wskaźnik *out-degree* można interpretować jako ekspansywność węzła (im więcej powiązań, tym jest ona większa), *in-degree* natomiast może być wskaźnikiem popularności węzła w sieci, co z kolei można wykorzystać jako jeden ze wskaźników mierzących wpływ danego węzła (węzłów) na daną sieć⁵¹.

⁴⁹ M. Castells, *Społeczeństwo sieci*, Warszawa 2007, s. 468. Badacz wyjaśnia te zagadnienia następująco: „To, czym jest węzeł, konkretnie rzecz biorąc, zależy od rodzaju konkretnych sieci, o których mówimy. (...) Typologia wyznaczana przez sieci wykazuje, że dystans (lub intensywność i częstota interakcji) między dwoma punktami (lub pozycjami społecznymi) jest krótszy (lub częstszy czy intensywny), jeśli oba punkty są węzłami w sieci, niż gdyby nie należały do tej samej sieci. Zarazem, przepływ między węzłami wewnątrz danej sieci nie oddziela żaden dystans lub jest to ten sam dystans. A zatem dystans (fizyczny, społeczny, ekonomiczny, polityczny, kulturowy) dla danego punktu lub pozycji przyjmuje wartość zera (dla każdego węzła w tej samej sieci) lub nieskończoności (dla każdego punktu na zewnątrz sieci). Włączanie–wyłączanie w sieci i architektura związków między sieciami, rozgrywające się dzięki działającym z szybkością światła technologiom informacji, konfigurują procesy i funkcje przeważające w naszych społeczeństwach”.

⁵⁰ C. Haythornthwaite, *Social Network Analysis: An Approach and Technique for The Study of Information Exchange*, „Library & Information Science Research” 1996, nr 18, s. 323.

⁵¹ P.R. Monge, N.S. Contractor, *Theories of Communication Networks*, New York 2003, s. 38.

Zastosowane na tej podstawie założenia metodologiczne przeprowadzonej analizy zostaną szerzej omówione w dalszej części artykułu.

Omówienie wyników badań

Metodyka poszczególnych etapów badań

Badaniami objęto posty zawierające hasło *rusofob*⁵² opublikowane w serwisie społecznościowym FB w 2018 r. i w okresie od 1 stycznia do 29 kwietnia 2022 r. W pierwszym etapie wykonano analizę ilościową trendu występowania tego hasła w okresie styczeń–kwiecień 2022 r. W drugim etapie przeprowadzono analizę sieciową 20 profili, które były najbardziej aktywne pod względem publikowania postów zawierających wyżej wspomniane hasło (w dalszej części artykułu ta kategoria kont jest określana jako aktorzy). Miało to na celu wyodrębnienie inicjatorów dyskusji o rusofobii. Przyjęto dwa wskaźniki wykorzystywane w analizie ramowej: *degree* oraz *weight degree*. Wykorzystano wariant kierunkowy powiązań wychodzących z węzła:

- *out-degree* – określa liczbę profili, na których dane konto opublikowało hasło *rusofob**
- *weight out-degree* – określa liczbę haseł *rusofob** opublikowanych przez dane konto.

Następnie przeprowadzono analizę ramową przekazów propagowanych przez aktorów⁵³. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że wykorzystanie teorii ramowania pozwala na określenie tego, co i jak jest priorytetyzowane w przekazie danego tekstu komunikacyjnego: (...) *proces ramowania polega na selekcji pewnych aspektów z postrzeganej rzeczywistości oraz uwypukleniu ich w tekście komunikacyjnym*,

⁵² * oznacza każdy kolejny ciąg znaków, w tym przypadku są to np. słowa: rusofobia, rusofobią, rusofoby itd. Łączna liczba postów: 2018 r. – 9032, styczeń–kwiecień 2022 r. – 3381.

⁵³ Koncepcja analizy ramowej wywodzi się z idei Ervinga Goffmana omówionej w pracy pt. *Frame Analysis*. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że pojęcia ramy i ramowania nie zostały ściśle zdefiniowane przez tego badacza, przez co stwarzają pole do różnych interpretacji. Medioznawcy zauważają, że analiza ramowa może być z powodzeniem stosowana w nauce o mediach i obok teorii ustanawiania porządku dnia (ang. *agenda setting*) czy koncepcji torowania (ang. *priming*) jest jedną z ważniejszych perspektyw analitycznych w tym zakresie. Szerzej na temat interpretacji teorii ramowania Goffmana zob. K. Wasilewski, *Framing i analiza ramowa – stan badań we współczesnym medioznawstwie. Przegląd stanowisk badawczych*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2018, nr 1, s. 92–93. Na temat zastosowania analizy ramowej w badaniu przekazu medialnego zob. K. Franczak, *Analiza ramowania*, w: *Analiza dyskursu publicznego. Przegląd metod i perspektyw badawczych*, M. Czyżewski i in. (red.), Łódź 2017, s. 147; A. Galus, *Białoruś, czyli teatr jednego aktora? Zjawisko ramowania na przykładzie wizerunku Białorusi w wybranych tytułach prasowych*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2015, t. 4, s. 198–199.

w ten sposób, aby promować daną definicję problemu, jego powszechną interpretację, moralną ocenę, a także wskazywać sposób zachowania się⁵⁴. Co istotne, analizę ramową można stosować w badaniu różnych etapów i aspektów procesu komunikacyjnego. Karol Franczak, socjolog i kulturoznawca zajmujący się analizą dyskursu i badaniem mediów, zwraca uwagę, że badaczy posługujących się analizą ramową łączy refleksja nad tym, jakie ramy spotykają się z rezonansem i dlaczego akurat one (a nie inne) są nośne⁵⁵. W jego opinii kwestia rezonansu jest warunkowana dwiema grupami czynników: wiarygodnością ramy oraz jej uwytatnieniem. Pierwszy czynnik zależy od następujących elementów⁵⁶:

- spójności, czyli umiejętności budowania uzupełniającego się (komplementarnego) przekazu,
- wiarygodności empirycznej, która wiąże się z umiejętnością dopasowania się do sposobu widzenia świata przez odbiorców komunikatu,
- wiarygodności promotorów ram, a więc ludzi lobbujących na rzecz określonych interpretacji wydarzeń lub problemów.

Rezonans ramy (schematu interpretacyjnego) jest również związany z jej uwytatnieniem w stosunku do pozostałych narracji docierających do danego odbiorcy. Znaczenie uwytatnienia wynika z istoty ramowania, która w dużym stopniu polega na dokonywaniu selekcji, akcentowaniu i wykluczaniu aspektów postrzeganej rzeczywistości⁵⁷. Uwydatnienie może przebiegać w trzech wymiarach:

- centralności, która odnosi się do wartości preferowanych przez nadawców oraz założeń tego, jakie wartości są istotne dla odbiorców, jak również tego, na czym skupiają oni uwagę i z czym się identyfikują,
- współmierności doświadczeń, czyli dostosowania narracji (przekazu, znaczeń) do codziennych przeżyć odbiorców ram,
- narracyjnej wierności określającej stopień zbieżności ramy z kulturowymi narracjami czy mitami charakterystycznymi dla danej grupy.

Autor artykułu przyjął podejście hermeneutyczne⁵⁸ i przeanalizował ramy interpretacyjne (narracje) postów opublikowanych w pierwszych czterech miesiącach 2022 r. Uznał, że analiza ramowa jest odpowiednią metodą realizacji założeń

⁵⁴ R.M. Entman, *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*, „Journal of Communication” 1993, t. 43, nr 4, s. 52. Za: K. Wasilewski, *Framing i analiza ramowa...*, s. 94.

⁵⁵ K. Franczak, *Analiza ramowania...*, s. 149.

⁵⁶ Tamże, s. 157.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Autor zdaje sobie sprawę z zawodności tej metody, jednak zgadza się z opiniami, że jej stosowanie w analizie niewielkiej próbki materiału jest uzasadnione. Inne podejścia wykorzystywane w analizie jakościowej to między innymi podejście holistyczne i podejście dedukcyjne. Zob. K. Wasilewski, *Framing i analiza ramowa...*, s. 102.

badawczych, ponieważ umożliwia zbadanie przekazu dystrybuowanego w ramach oddziaływania propagandowego w warunkach braku pełnego zakresu danych⁵⁹. W ocenie analizowanych przekazów autor zdecydował się na uwzględnienie wskaźników uwypuklenia oraz wiarygodności, co miało umożliwić pogłębienie ich treściowej charakterystyki.

W trzecim etapie analizie poddano profile, na których najczęściej było publikowane hasło *rusofob** (w dalszej części artykułu będą one określane jako miejsca publikacji). Analogicznie jak w etapie drugim zastosowano w tym celu analizę sieciową, którą przeprowadzono na podstawie następujących wskaźników:

- *weight in-degree* – określającego liczbę haseł *rusofob** opublikowanych na danym koncie,
- *out-degree* – określającego liczbę profili, na których dane konto opublikowało hasło *rusofob**.

Dane pozyskano za pośrednictwem narzędzia Unamo, do analizy sieciowej wykorzystano oprogramowanie Gephi. Narracje w ramach analizy ramowej określono na podstawie lektury postów z wykorzystaniem oprogramowania MS Excel.

Zgodnie z zasadami etyki badawczej nazwy analizowanych kont zostały zakodowane, podano jedynie dane aktywnych grup publicznych.

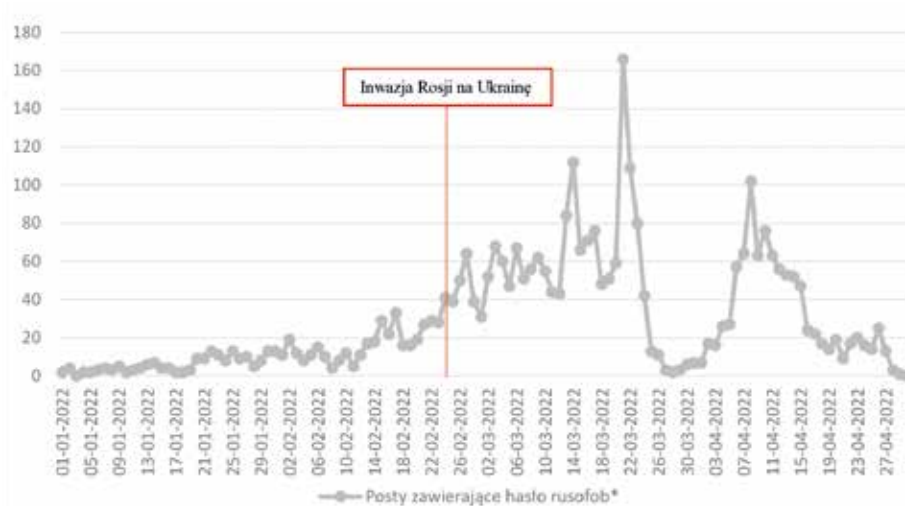
Etap 1 – wyniki analizy ilościowej trendu występowania hasła

Z analizy częstotliwości występowania w serwisie społecznościowym FB postów zawierających hasło *rusofob** w okresie styczeń–kwiecień 2022 r. wynika, że trend wzrostowy był widoczny już w pierwszej połowie lutego, jednak po 24 lutego jego dynamika wzrosła. Bardzo widoczny skok ilościowy wypowiedzi nastąpił 21 marca, co mogło wiązać się z opublikowaniem w tym dniu przez Dmitrija Miedwiediewa wpisu na Telegramie. Były rosyjski prezydent bezpośrednio odniósł się w nim do polityki polskich władz i zarzucił im patologiczną rusofobię⁶⁰. Po 21 marca nastąpiło znaczne, trwające kilka dni zmniejszenie częstotliwości publikowania treści

⁵⁹ W artykule przyjęto założenie, że tezy o polskiej rusofobii są elementem narracji propagandowych FR. W przypadku badań omówionych w tekście nie ma jednak pewności co do intencji propagatorów przekazów o rusofobii – taka diagnoza pozostaje poza możliwościami autora. Analizowane konta mogą być zarówno elementem aparatu intencjonalnie rozprzestrzeniającego te treści (czyli z perspektywy procesu komunikacyjnego w takim przypadku byłyby one medium pozostającym w dyspozycji nadawcy), jak i rezonansem tych tez (w takim przypadku należałoby je rozpatrywać jako zachowanie odbiorców, czyli efekt oddziaływania).

⁶⁰ Eksperti z Ośrodka Studiów Wschodnich wskazują, że ten post wpisywał się w szerszy kontekst polityki i komunikacji publicznej Kremla. Zob. W. Rodkiewicz, *Dimitrij Miedwiediew atakuje Polskę*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 21 III 2022 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-03-21/dmitrij-miedwiediew-atakuje-polske> [dostęp: 28 I 2023].

z tym hasłem⁶¹. Wzrost liczby postów zawierających hasło *rusofob** po inwazji Rosji na Ukrainę był widoczny, jednocześnie jednak ta częstotliwość charakteryzowała się dużą labilnością (wykres). Uzyskane wyniki nie dają podstaw do stwierdzenia, czy taka nieregularność jest skutkiem natury dyskusji publicznej (nierównomierne rozłożenie w czasie zainteresowania tą tematyką), działań administracji FB (np. blokowania niektórych treści⁶²) czy charakteru funkcjonowania profili, które wprowadzały do przestrzeni publicznej tezy o rusofobii.

Wykres. Częstotliwość publikacji postów zawierających hasło *rusofob** w polskojęzycznym segmencie serwisu społecznościowego Facebook w okresie styczeń–kwiecień 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Etap 2 – wyniki analizy sieciowej oraz analizy ramowej najbardziej aktywnych kont (aktorów)

W tabeli 1. przedstawiono porównanie 20 najbardziej aktywnych kont w przyjętych okresach badawczych (tj. profili, które opublikowały najwięcej treści zawierających hasło *rusofob** – wskaźnik *weight out-degree*) wraz z liczbą profili, na których opublikowały one swój przekaz (wskaźnik *out-degree*).

⁶¹ Wyniki badań nie dają podstaw do wyjaśnienia źródeł tego typu anomalii.

⁶² Facebook prowadzi rozpoznanie sieci kont wykazujących symptomy skoordynowanej i nieautentycznej działalności w celu ich zamknięcia. Zob. szerzej: <https://about.fb.com/news/tag/coordinated-inauthentic-behavior/>.

Tabela 1. Wskaźniki *weight out-degree* (siła przekazu) i *out-degree* (stopień usieciowienia) 20 najbardziej aktywnych kont publikujących hasło *rusofob** w 2018 r. oraz w 2022 r. w polskojęzycznym segmencie serwisu FB (konto powtarzające się w obu zbiorach zostało wytłuszczone).

2018 rok			2022 rok		
Kod konta	<i>Weight out-degree</i> (liczba haseł)	<i>Out-degree</i> (liczba profili)	Kod konta	<i>Weight out-degree</i> (liczba haseł)	<i>Out-degree</i> (liczba profili)
FB 1 (2018) Niedostępne	172	16	FB 1 (2022)	61	28
FB 2 (2018)	139	1	FB 2 (2022)/ FB 3 (2018)	29	18
FB 3 (2018)/ FB 2 (2022)	112	32	FB 3 (2022)	29	12
FB 4 (2018)	101	22	FB 4 (2022)	21	6
FB 5 (2018)	62	19	FB 5 (2022)	17	3
FB 6 (2018) Niedostępne	58	17	FB 6 (2022)	15	7
FB 7	55	16	FB 7 (2022)	14	8
FB 8 Niedostępne	45	15	FB 8 (2022)	14	12
FB 9 (2018)	43	1	FB 9 (2022) Niedostępne	13	1
FB 10 (2018)	42	8	FB 10 (2022)	12	7
FB 11 (2018)	41	9	FB 11 (2022)	12	5
FB 12 (2018)	40	17	FB 12 (2022)	11	6
FB 13 (2018) Niedostępne	40	14	FB 13 (2022)	11	7
FB 14 (2018)	39	3	FB 14 (2022)	11	10
FB 15 (2018)	39	6	FB 15 (2022)	10	4
FB 16 (2018)	37	11	FB 16 (2022)	10	8
FB 17 (2018)	35	8	FB 17 (2022)	9	5
FB 18 (2018)	35	11	FB 18 (2022)	9	3
FB 19 (2018) Niedostępne	34	1	FB 19 (2022)	8	3
FB 20 (2018) Niedostępne	33	6	FB 20 (2022)	8	1
Suma	1202 (13,3% ^a)	233	Suma	324 (9,5% ^b)	154
Łączna liczba haseł	9032		Łączna liczba haseł	3381	

^a Łącznej liczby haseł opublikowanych w 2018 r.

^b Łącznej liczby haseł opublikowanych w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Z porównania zbiorów danych z 2018 r. i 2022 r. wynika, że:

1. Tylko jeden aktor był aktywny w obu okresach badawczych⁶³.
2. Sześć kont najbardziej aktywnie propagujących hasło *rusofob** w 2018 r. (30 proc. próby) jest aktualnie niedostępnych. W odniesieniu do próby badawczej z 2022 r. taka sytuacja dotyczy tylko jednego konta.

Z uzyskanych danych wynika również, że w 2018 r. i 2022 r. w dyskusję o rusofobii były najbardziej zaangażowane różne konta. Wyjątkiem jest jeden dyskutant, stale wykazujący duże zainteresowanie dyskursem o polskiej rusofobii. Część kont aktywnych w 2018 r. nie ma już możliwości propagowania tez o rusofobii w polskojęzycznym Internecie⁶⁴.

Miejsca, w których koncentrowała się dyskusja w obu okresach badawczych, omówiono w dalszej części artykułu.

Kolejna część badań przeprowadzonych w etapie 2 polegała na analizie ramowej postów opublikowanych przez aktorów. Szesnaście na dwadzieścia kont najbardziej aktywnych w 2022 r. afirmowało narrację, że Polska jest krajem rusofobicznym⁶⁵. Te konta uwydatniały w przekazach różnorodne tezy dotyczące polskiej rusofobii, w tym między innymi:

- źródłem polskiej rusofobii są politycy⁶⁶,
- polska rusofobia jest inspirowana przez Zachód, szczególnie przez Stany Zjednoczone⁶⁷,

---

⁶³ Zostało to zakodowane jako FB 3 (2018)/FB 2 (2022).

⁶⁴ Mogły one podejmować intencjonalne działania ukierunkowane na infekowanie polskiej sieci (m.in. tezami o polskiej rusofobii) i ta aktywność mogła zostać z nieznanых powodów nagle przerwana, np. za sprawą decyzji administracji FB o zablokowaniu tych profili. Przeprowadzone badania nie dają jednak podstaw do weryfikacji takiej hipotezy.

⁶⁵ Były to następujące konta: FB 2 (2022), FB 3 (2022), FB 4 (2022), FB 6 (2022), FB 7 (2022), FB 8 (2022), FB 10 (2022), FB 11 (2022), FB 12 (2022), FB 13 (2022), FB 14 (2022), FB 15 (2022), FB 16 (2022), FB 18 (2022), FB 19 (2022), FB 20 (2022).

⁶⁶ Przykłady (pisownia oryginalna, podkreślenia pochodzą od autora artykułu):
– „Nasz na pisowski rząd powinien udać się na leczenie psychiatryczne. Rusofobię publicznie uprawiają od kilku lat i niestety takie są ubytki na umyśle. Nienawiść złym doradcą”;
– „Teraz Jankesi nie mają prawa wkroczyć na Ukrainę. Ludzie dali się wciągnąć w tę zagrywkę już dawno. Od dłuższego czasu nasz rząd masowo uprawia Rusofobię”.

⁶⁷ Przykłady (pisownia oryginalna, podkreślenia pochodzą od autora artykułu):
– „Jankeskim strategom po nocach śnił się koszmar zjednoczonych gospodarek Rosji i Niemiec, na co znaleźli rozwiązanie, które obecnie obserwujemy na Ukrainie i w Polsce, a podpuszczeni rusofobiczni naiwni Polacy jak zwykle nie zawiedli jak ten głupi Jasio, co na złość babce odmraża sobie uszy”;
– „Rusofobie, zanim còc napiszesz, to zastanów się. Nasz sąsiad to Rosja, a nie USA ulokowane za oceanem. Działanie zgodnie z interesem USA nie jest naszym interesem. Oni wyręczają się naszymi głupkami w rządzie”.

- polska rusofobia nie ma racjonalnych podstaw, jest chorobą⁶⁸,
- polska rusofobia spełnia definicje rasizmu, wynika z nienawiści⁶⁹;
- polska rusofobia doprowadza do zakłamywania pamięci historycznej w odniesieniu do II wojny światowej i sytuacji politycznej w Polsce w latach 1944–1991⁷⁰.

Wyżej wymienione tezy często współwystępowały, co świadczy o stosunkowo dużej elastyczności poszczególnych komponentów narracji o polskiej rusofobii, a z perspektywy rezonowania ram – o ich spójności. Należy również podkreślić, że część z kont propagujących omawiane treści dostosowała swój przekaz do bieżącej sytuacji, głównie do inwazji Rosji na Ukrainę, co z kolei można interpretować jako podejmowanie przez nie prób uzyskania empirycznej wiarygodności, tj. umiejętności dopasowania się do sposobu widzenia świata przez odbiorców komunikatu. Tego typu działań było więcej. Jak bowiem wskazano wcześniej, często twierdzenia o polskiej rusofobii osadzano w kontekście historycznych relacji polsko-ukraińskich oraz oskarżeń Ukraińców o poglądy nazistowskie⁷¹. W odniesieniu do bieżących wydarzeń argumentowano też, że rusofobia Polaków przejawia się

⁶⁸ Przykłady (pisownia oryginalna, podkreślenia pochodzą od autora artykułu):

- „Ludzi ogarnął amok w temacie Rosji!!!!!!!”;
- „Widzę rusofob. Oj jakim trzeba być ignorantem i ćwierć inteligentem żeby taki komentarze pisać. Już o ograniczeniu nie wspomnę. Serio gdyby idiotyzm twój miał skrzydła o poleciał by wysoko (...);”;
- „Rusofobię się leczy”.

⁶⁹ Przykłady (pisownia oryginalna, podkreślenia pochodzą od autora artykułu):

- „rusofobia polityków i mediów osiąga kosmiczne rozmiary jeszcze trochę i dojdzie do nocy długich noży w stosunku do Rosjan;
- „#rusofobia i #matolectwo, daremniaki i POdżegacze wojenni, dramaty”; „Jeszcze może Noc Kryształową urządźcie „ruskim”, rasiści”; „#WojnaWojnie”.

⁷⁰ Przykłady (pisownia oryginalna, podkreślenia pochodzą od autora artykułu):

- „drogą z Moskwy do Berlina i 8 maja 1945 prowadzi przez Polskę /Warszawa Kołobrzeg Wał Pomorski Forsowanie Odry Berlin To na tym szlaku żołnierz Polski brocząc krwią szedł przy boku Armii Radzieckiej wywalając Polskę. To dzisiejsze rusofoby rządowo prezydenckie wasale USA zakłamują fakty historyczne i potem tacy jak ty piszecie farmazony!!!!!!!!!!!!!!!!!!!”;
- „Cześć i chwala Armii Radzieckiej i Ludowemu Wojsku Polskiemu. To dzięki ich walce i poświęceniu przetrwaliśmy jako państwo i naród. I żadne bzdziny i pierdoły rusofobiczne tego nie zmienia (...)”.

⁷¹ Przykłady (pisownia oryginalna, podkreślenia pochodzą od autora artykułu):

- „Stop rusofobom stop banderowcom”;
- „(...) co do Hitlera to był faszysta myślę że Ukrainie bliżej do nich np odzisy Azova albo prawy sektor. Ale trzeba mieć choć minimum wiedzy”; „zgubiłeś w twojej historyjce „subtelny” fakt, że to ukraińska junta wspierana przez Yankesow i pożytecznych idiomów w rusofobicznych krajach jak Polska bez kozery obnosi się z sympatia do nazizmu i to ukraińska armia pod dowództwem marionetkowej junty a nie separatyci od 8 lat bombardowała artyleria ludność miast Doniecka

w agresywnej polityce zagranicznej polskiego rządu wobec wschodnich sąsiadów, a konsekwencją tego stanu rzeczy są negatywne skutki ekonomiczne dla polskiego państwa i społeczeństwa⁷². Podczas analizy zaobserwowano, co warte podkreślenia, występowanie u części autorów stwierdzeń, że rusofobia jest kolejnym, po polityce sanitarno-epidemiologicznej związanej z pandemią koronawirusa, narzędziem „zniewolenia przez system”⁷³. Ponadto w opinii autorów postów narracje na temat Rosji i wojny w Ukrainie były zmanipulowane przez media i polityków, co nadaje ramie interpretacyjnej o polskiej rusofobii cechy manipulacji polegającej na podważaniu wiarygodności oponentów (tj. kreatorów narracji uderzających w wizerunek FR)⁷⁴.

---

i Donbasu ponieważ nie rozpoznała zbrojnego puczu orkiestrowanego przez eurokolchoz i yan-kesow za demokratyczne władze ukraińskie”.

⁷² Przykład (pisownia oryginalna, podkreślenie pochodzi od autora artykułu):

- „Ten 'szanowny' beczelnie kłamie! Bardzo wysokie ceny nawozów zawdzięczamy prowadzoną zbójczą, rusofobiczną polityką tego rządu w stosunku do Białorusi i Rosji, gdzie nawozów, jak taniego gazu potrzebnego do ich produkcji jest do oporu! - A jeśli będą dopłaty, to będą obciążały budżet, czyli nas wszystkich. 'Czemuś biedny, boś głupi...”

⁷³ Przykład (pisownia oryginalna, podkreślenie pochodzi od autora artykułu):

- „Dostali rozkaz koniec srovidu czas na rusofobie trzeba trzymać niewolników na smyczy w ciągłym strachu”.

⁷⁴ Przykłady (pisownia oryginalna, podkreślenia pochodzą od autora artykułu):

- „Co wyzwała w naszym kraju owo, rzekomo pro ukraińskie szaleństwo? Wyzwała go hodowana, pielęgnowana, podsycana i celebrowana przez ponad trzy dekady, irracjonalna, zwierzęca, pozabawiona jakichkolwiek racjonalnych podstaw, rusofobia”;
- „Świat ogarnęło szaleństwo rusofobii!! Politycy doprowadzili do tego szalenstwa kosztem społeczeństwa!!!!!!!!!!!!!!!!”;
- „jedna z setek proxy wojen Ameryki i ich militarne industrial Complex daleko od ich granic, potrzebnych im do egzystencji jak tlen. Tym razem dzięki zwyczajowej propagandzie promującej ich wojenna doktryne okraszona rusofobia wschodnioeuropejczyków udalo im sie dla swoich geopolitycznych celow wykrywawiac slowian przeciwko slowianom. Czy ktokolwiek potrafiacy jeszcze w Polsce mysllec zdaje sobie sprawe, jak odwrocenie sytuacji orkiestrowania przewrotu politycznego przez Rosje w kraju granicznym z USA i plany zbudowania na ich terytorium wyrzutni rakietowych skierowanych na miasta USA skonczyloby sie?. nie wspominajac gdyby Rosja chciala stworzyc pakt militarny odpowiednik NATO, ktory podobnie jak NATO zmyuszalby do kontrybucji w ich geopolitycznych wojnach i kupowania wylacznie od nich uzbrojenia. Warunkiem zakonczenia zimnej wojny i rozpoczecia pierestrojki bylo nie rozszerzanie sie NATO poza mor berlinski. Kto kontynuuje tutaj doktryne wojny? kto odmawia przedluzenia umowy o nie powiekszanie arsenu nuklearnego? Kto wydaje na zbrojenia wiecej niz reszta rozwinietych krajow swiata razem wzietych?;
- „Daremne rusofobiczne oszolomstwo, które podjudzone do nienawiści fejkowymi filmikami o „węzowych hierojach” uprawia dziś durnowatą hejterską propagandę i bierze się za walkę z cmentarzami”; „Może ktos napisze i ma odwage do czego zdolni sa tacy jak Biden ile juz wojenek wywolali ile ludzi zginelo ile krajow zaatakowali ile bogactw naturalnych ukradli co po sobie

Cztery z analizowanych kont propagowały treści nieafirmujące tezy, że Polska jest krajem rusofobicznym⁷⁵. Jeden z tych profili dystrybuował długi post popularyzujący wiedzę o intensyfikacji rosyjskiej walki informacyjnej w związku z inwazją Rosji na Ukrainę. W jego treści rusofobia została wskazana jako narracyjny komponent przekazu propagandowego wymierzonego w RP. Wykorzystywane w tym zakresie techniki manipulacji opisano następująco (pisownia oryginalna):

Polaków prezentuje się z użyciem form archetypicznych i stereotypowych. Dezinformacja i propaganda rosyjska określa obecne działania społeczeństwa polskiego jako niedopuszczalne, barbarzyńskie, drapieżne i ksenofobiczne. Współpraca polsko-ukraińska oraz dołączenie do działań międzynarodowych w sprawie sankcji przeciwko Rosji za inwazję na Ukrainę staje się pretekstem do obrazowania Polaków jako narodu ksenofobicznego wobec Rosjan. Do tego dochodzą pojęcia narodu Polskiego takie jak: barbarzyński i drapieżczy, który ruguje Polaków poza krąg orbity narodów cywilizowanych. Odbieranie powagi, prestiżu i niszczenie wizerunku Polski i Polaków stało się powszechną formą propagandową. Jednocześnie oskarżenia o rusofobię rosyjscy dezinformatorzy przypisują raz całemu polskiemu społeczeństwu a innym razem tylko elitom politycznym⁷⁶.

Post miał prawdopodobnie pełnić funkcję popularyzatorsko-prewencyjną w związku z walką informacyjną trwającą w polskiej sieci. Z perspektywy analizy ramowej obniżał wiarygodność promotorów przeciwstawnych ram interpretacyjnych (według których Polska jest krajem rusofobicznym).

Posty pochodzące z trzech pozostałych kont były silnie wpisane w kontekst debaty publicznej. Jedno z nich rozpowszechniało post, który sugerował, że występuje zbieżność między narracjami medialnymi polskiej telewizji publicznej i rosyjskich mediów dotycząca tego, że społeczeństwa zachodnie to (pisownia oryginalna) *zdegenerowani rusofoby, to <<gej-Europa>> i <<liberaliści>>*. Dwa z pozostałych kont propagowały natomiast narracje, że dawne zarzuty aktualnej opozycji parlamentarnej

---

zostawili co zrobili u siebie z indianami i porównajmy z tym co według rusofobów zrobiła Rosja i ten wasz wrog Putin prosze o obiektywna odpowiedz”.

⁷⁵ Taka sytuacja wystąpiła w przypadku kont: FB 1 (2022), FB 5 (2022), FB 9 (2022), FB 13 (2022).

⁷⁶ Przykładowe argumenty, które podawano w rosyjskiej propagandzie w kontekście uzasadnienia likwidacji Polski, to (pisownia oryginalna):

- „Rusofobia narodu polskiego oraz polityka władz państwa nastawiona na niszczenie wizerunku Rosji w Świecie”;
- „wyparcie się współpracy gospodarczej z Rosją na rzecz promocji rusofobii na świecie”.

dotyczące tezy o rusofobii partii Prawo i Sprawiedliwość w świetle bieżących wydarzeń okazały się nietrafione⁷⁷.

Z badań wynika również, że posty znacznie różniły się pod względem formy. To zagadnienie wykracza poza główny problem analizy podejmowany w tym etapie. Warto jedynie wspomnieć, że występowały zarówno długie treści, które były powielane (tj. rozsyłane jako zduplikowane) przez jedno konto na różnych profilach, jak i krótsze teksty stanowiące polemikę z innymi użytkownikami FB. Jeden z powtarzanych tekstów opierał się na 50 pytaniach retorycznych, które należy odczytać jako sugestię, że w istocie to Zachód i Stany Zjednoczone, a nie Rosja stanowią zagrożenie bezpieczeństwa narodowego Polski i są źródłem ograniczania jej suwerenności. W celu pokazania przykładu techniki tworzenia materiału opartego na takim przekazie wspomniany post zostanie przywołany w całości (pisownia oryginalna)⁷⁸:

Pytania dla rusofoba... Garść trudnych pytań do oszołomów i zmanipulowanych. Jeżeli Ty również boisz się rusków, uważasz Putina za krwiożerczą bestię, masz przekonanie, że to Rosja łamie prawo na Ukrainie, a nie zachód, przeczytaj poniższe pytania i sam sobie odpowiedz KTO TO WSZYSTKO ROBI:

1. Czy są Rosjanami panowie Soros i Sachs, autorzy Planu Balcerowicza, którzy wyprowadzili z polski kilkaset miliardów dolarów?
2. Czy to może za prośbą lub pomysłem innych Rosjan, Polska dokonała po 1980 roku tej transformacji ustrojowej i gospodarczej, której efekty widzimy dzisiaj?
3. Czy to Rosjanie za marne grosze wykupywali perły polskiego przemysłu?
4. Czy to z winy Rosjan pozbyliśmy się naszego przemysłu włókienniczego, chemicznego, tekstylnego, farmaceutycznego, budowlanego, elektronicznego, kopalnianego, hutniczego, obronnego, transportowego, włókienniczego, telekomunikacyjnego, stoczniowego i wielu innych?
5. Czy to Rosjanie wykupili polskie zakłady pracy za kilka procent ich faktycznej wartości, aby je pozamykać, zwolnić ludzi i wywieźć sprzęt za granicę?
6. Czy to Rosjanie wykupili polskie banki i czy to rosyjskie banki obecnie wysysają z Polaków ich ciężko zarobione pieniądze w tej neo-kolonii zwanej III RP?
7. Czy to Rosjanie zabronili nam dofinansować stocznie?

⁷⁷ Przykład postu (pisownia oryginalna, podkreślenie pochodzi od autora artykułu):

– „Przecież całe PO wmawiało że PiS to rusofoby którzy z szabelką chcą iść na Rosjan. Już Tusk o tym zapomniał? Przecież tak ocieplał wizerunek Rosjan że ci nazwali go naszym człowiekiem w Warszawie. Przecież był największym sojusznikiem Kremla”.

⁷⁸ Przykład komentarza opublikowanego 24 lutego 2022 r. Zob. https://www.facebook.com/5050342581654500_5050806171608141 [dostęp: 11 II 2023]. W badanym okresie wiadomość została powielona osiem razy przez dwa różne konta.

8. Czy to Rosjanie kazali nam zalewać szyby kopalniane, aby nigdy więcej ich już nie użytkować?
9. Czy to Rosjanie kazali pozbyć się naszych cukrowni?
10. Czy to Rosjanie zniszczyli nasze rolnictwo i rybołówstwo?
11. Czy to Rosjanie kazali wprowadzać i podwyższać zbrodnicze podatki, oraz nie pozwalają na ich obniżkę?
12. Czy to Rosjanie wydają wiążące dla Polski tysiące kretyńskich dyrektyw niszczących resztki naszej gospodarki?
13. Czy to Rosjanie wprowadzili do naszego kraju pięćdziesiąt hipermarketów, które nie odprowadzają ani grosza do Skarbu Państwa?
14. Czy to Rosjanie mają pretensje terytorialne w stosunku do nas i czy to oni wykupują ogromne połacie polskiej ziemi (szczególnie na Warmii i Mazurach)?
15. Czy to Rosjanie każą nam odprowadzać rocznie sto miliardów składki członkowskiej?
16. Czy to Rosjanie zniszczyli, a następnie przymierzają się do wykupienia polskiej kolei?
17. Czy to Rosjanie chcą prywatyzować nasze lasy?
18. Czy to Rosjanie wykupili nasze wodociągi i elektrownie?
19. Czy to Rosjanie i ich koncerny niemalże za darmo mają koncesję na wydobywanie w Polsce wszystkiego, co posiada nasza ziemia?
20. Czy to Rosjanie zniszczyli Wojsko Polskie doprowadzając je w stan w którym na sto tysięcy ludzi przypada około dziesięciu tysięcy prawdziwych, potrafiących cokolwiek żołnierzy?
21. Czy to Rosjanie roszczą sobie prawo do decydowania o naszej przyszłości, często wbrew naszej Konstytucji i prawom uchwalanym w naszym kraju?
22. Czy to Rosjanie wysyłali naszych żołnierzy na głupie wojny w Iraku i Afganistanie?
23. Czy to Rosjanie wysyłają naszych żołnierzy do Libii, Czadu czy Mali, by walczyli o ich roszczenia do obecnych tam złóż złota i ropy?
24. Czy to na potrzeby Rosjan utworzono GROM?
25. Czy to do Rosjan pielgrzymują wszyscy polscy politycy, by kiwać się pod murami Kremla obiecując strategiczne partnerstwo szefom rosyjskiego wywiadu?
26. Czy to Rosjanie mają w posiadaniu patenty na GMO i zmuszają nas do wprowadzania tej trucizny?
27. Czy to Rosjanie zmuszali nas do kupowania szczepień na świńską czy ptasią grypę?
28. Czy to Rosjanie spryskują chemikalia nad naszymi głowami i wzruszają ramionami na fakt, że wymiera przez to światowa populacja pszczół?
29. Czy to Rosjanie panoszą się po naszym kraju, roszcząc sobie prawa do wszystkiego co się w nim im spodoba?

30. Czy to paszporty Rosjan upoważniają do odzyskiwania kamienic lub ziemi ornej?
31. Czy to GRU kręci się po naszym kraju z żołnierzami uzbrojonymi w broń maszynową, z wycieczkami młodych Rosjan, którym pokazuje się miejsca kaźni Rosjan i polskich morderców?
32. Czy Rosjaninem jest Jan Tomasz Gross i czy Rosjanie ukuli stwierdzenie o mordercach Polakach w Jedwabnem czy o polskich obozach koncentracyjnych?
33. Czy to Rosjanie dają nam przykład kraju o bezkarnych służbach bezpieczeństwa, które mają prawo do zastrzelenia, torturowania, oraz inwigilowania każdego obywatela?
34. Czy to od Rosjan wychodzi przykład ułatwiania aborcji dla rozrywkowych panienek, legalizacji i tłumaczenia zbrodni (w tym pedofilii), oraz beztroskiego życia bez zasad i reguł, co niszczy całą cywilizację łańską?
35. Czy to Rosjanie są największymi na świecie producentami i handlarzami narkotyków?
36. Czy to GRU w interesie swoich wojen narkotykowych doprowadza do degeneracji i wyniszczania całych pokoleń?
37. Czy to Rosjanie bombardują kilkadziesiąt krajów członkowskich ONZ?
38. Czy to Rosjanie namawiają nas do legalizacji narkotyków bądź eutanazji?
39. Czy to Rosjanie otaczają inne kraje murami i odcinają im dostęp do wody pitnej?
40. Czy to Rosjanie wjeżdżają buldożerami w osiedla mieszkalne przedstawicieli innej religii?
41. Czy to Rosjanie mogą bezkarnie ignorować ponad siedemdziesiąt rezolucji i kar ONZ?
42. Czy to Rosjanie nie podpisali traktatu o nierozpowszechnianiu broni jądrowej mimo posiadania ogromnych jej ilości?
43. Czy to Rosjanie nie posiadają własnej konstytucji, ani granic?
44. Czy to Rosjanie prowadzą politykę eugeniczną sterylizując kobiety innego koloru skóry, zmuszając je do aborcji, czy wyganając z ich kraju?
45. Czy to Rosjanie nieustannie od lat prowadzą kosztujące ich podatników biliony dolarów wojny?
46. Czy to Rosjanie wywołują non stop rewolucje w innych krajach i doprowadzają do obalania demokratycznych rządów?
47. Czy to Rosjanie każą nam płacić sześćdziesiąt pięć miliardów odszkodowań?
48. Czy to Rosjanie zrzucają bomby z zubożonym uranem na tysiące niewinnych cywilów?
49. Czy to Rosjanie organizują zamachy mające stanowić prowokacje do kolejnych ich wojen, bądź coraz to większej inwigilacji obywateli?
50. Czy to Rosjanie doprowadzili do biedy i ludobójstw w całej Afryce np. prowokując wojnę domową w Kongo albo rewolucję w RPA, gdzie tylko wyczuli złoza czegoś wartościowego?

Część z powyższych tez była obecna w innych postach najbardziej aktywnych propagatorów hasła *rusofob**.

Etap 3 – wyniki analizy sieciowej miejsc publikacji

W ostatnim etapie przeprowadzono analizę miejsc publikacji, tj. profili, na których została opublikowana największa liczba haseł *rusofob** w obu okresach badawczych. Analogicznie jak w analizie sieciowej przeprowadzonej w etapie 2 miejsca publikacji badano z uwzględnieniem dwóch atrybutów: siły przekazu, czyli liczby postów na nich publikowanych (wskaźnik *weight in-degree*), oraz stopnia usieciowienia, tj. liczby profili, które opublikowały posty na danym profilu – miejscu publikacji (wskaźnik *in-degree*). Porównanie danych z obu okresów przedstawia tabela 2. W przypadku, gdy dany profil – miejsce publikacji znajdował się również w grupie aktorów badanych w etapie 2 (tj. kont najbardziej aktywnych), informację na ten temat umieszczano w przypisie. Wizualizację wyników przedstawiono na diagramach 1. i 2.⁷⁹

Tabela 2. Wskaźniki *weight in-degree* (siła przekazu) oraz *in-degree* (stopień usieciowienia) 20 profili najbardziej aktywnych kont publikujących hasło *rusofob** w 2018 r. oraz w 2022 r. w polskojęzycznym segmencie serwisu FB (konta powtarzające się w obu zbiorach zostały wytłuszczone).

2018 rok			2022 rok		
Nazwa profilu	<i>Weight in-degree</i> (liczba haseł)	<i>In-degree</i> (liczba profili)	Nazwa profilu	<i>Weight in-degree</i> (liczba haseł)	<i>In-degree</i> (liczba profili)
Grupa publiczna Niedostępny	332	125	Gazeta Wyborcza	123	109
Niezależna PL	190	74	tvp.info	114	84
STOP dla Rusofobii ^a	154	14	Polsatnews.pl	67	54

⁷⁹ Diagramy wizualizują powiązania (krawędzie) między kontami (na wykresie pojedyncze punkty, węzły), które w obu okresach badawczych opublikowały hasło *rusofob** w serwisie społecznościowym FB. Na wykresach oznaczono konta ujęte w analizie porównawczej przedstawione w tabeli 1. Nazwami oznaczono konta z największym wskaźnikiem *weight in-degree*, kolorystyka jest uzależniona od wskaźnika *in-degree*. Przyjęto następującą paletę kolorów: zielony – niska liczba powiązań, żółty/pomarańczowy – średnia, czerwony – wysoka. Grupa czerwonych krawędzi wychodzących z danego węzła oznacza zatem, że dane konto miało wysoki wskaźnik *out-degree*, czyli publikowało przekaz na dużej liczbie kont. Analogicznie kolor żółty/pomarańczowy oznacza średnią liczbę powiązanych profili, na których publikowano przekaz, a zielony – niską. Rozmieszczenie poszczególnych węzłów wynika z mechanizmu działania algorytmu Force Atlas.

Telewizja Republika	102	47	WP Wiado- mości	60	43
Kresy.pl	90	49	Dziennik Rzeczpospolita	58	47
wPolityce.pl	68	32	Onet	54	34
TVN24.pl	61	41	Interia Wydarzenia	49	30
tvp.info	55	34	Natemat.pl	46	30
Grupa publiczna Niedostępny	52	7	Tygodnik Polityka	41	33
Konto indywidualne ^b Niedostępny	51	16	Gazeta.pl	41	34
Konto indywidualne	51	21	Goniec.pl	39	26
Konto indywidualne ^c	49	22	Sok z Buraka	39	24
Sok z Buraka	49	31	Newsweek Polska	37	26
Studio wschód	48	23	Nie dla Islami- zacji Europy	35	25
Konto indywidualne Niedostępny	48	26	PCh24.pl	32	11
Grupa publiczna Niedostępny	48	10	Money.pl	32	27
Konto indywidualne ^d	47	32	Fakt24.pl	30	25
Tygodnik Polityka	47	2	Tygodnik Do Rzeczy	29	18
TVN, GW, Polsat, TVP1 Kłamstwa i manipulacje	47	20	Kresy.pl	28	24
Gazeta Wyborcza	45	28	Zespół Myślenia Ironicznego	28	26
Suma	1610	650	Suma	982	730
Łączna liczba haseł	9032		Łączna liczba haseł	3381	

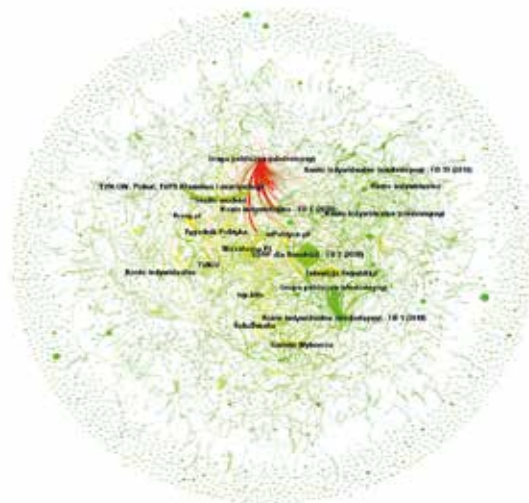
^a Aktor zakodowany jako FB 2 (2018).

^b Aktor zakodowany jako FB 1 (2018).

^c Aktor zakodowany jako FB 19 (2018).

^d Aktor zakodowany jako FB 4 (2018).

Źródło: Opracowanie własne.

Diagram 1. Wizualizacja sieci powiązań między kontami publikującymi hasło *rusofob** w serwisie społecznościowym Facebook w 2018 r. Na diagramie zaznaczono 20 profili wyróżniających się pod względem koncentrowania dyskusji.

Źródło: Opracowanie własne przy wykorzystaniu oprogramowania Gephi.

Diagram 2. Wizualizacja sieci powiązań między kontami publikującymi hasło *rusofob** w serwisie społecznościowym Facebook w okresie styczeń–kwiecień 2022 r. Na diagramie zaznaczono 20 profili wyróżniających się pod względem koncentrowania dyskusji.

Źródło: Opracowanie własne przy wykorzystaniu oprogramowania Gephi.

Wnioski z porównania danych z 2018 r. i 2022 r. odnoszących się do miejsc, w których koncentrowała się dyskusja, są następujące:

1. Sześć analizowanych miejsc publikacji z 2018 r. (30 proc. próby) jest aktualnie niedostępnych.
2. Cztery analizowane miejsca publikacji z 2018 r. (20 proc. próby) znajdowały się jednocześnie wśród aktorów analizowanych w etapie 2, czyli kont najbardziej aktywnych w propagowaniu hasła *rusofob*⁸⁰.
3. W 2018 r. była zauważalna wysoka reprezentatywność profili indywidualnych, a dyskusja koncentrowała się przede wszystkim w grupach publicznych lub kontaktach indywidualnych. W 2022 r. dyskurs w większym stopniu rozwijał się natomiast na profilach związanych z mediami i liderami opinii o dużej popularności: telewizji, tygodników, portali internetowych o różnej proveniencji politycznej i światopoglądowej. Część tego typu popularnych kont powtórzyła się w obu okresach badawczych (w obu tabelach ich nazwy zostały wytłuszczone).
4. W pierwszych czterech miesiącach 2022 r. była widoczna niższa niż w 2018 r. koncentracja publikowanych treści. W 2018 r. 20 profili, na których najczęściej publikowano hasła, stanowiło 13,8 proc. całości miejsc publikacji z tego okresu⁸¹, w 2022 r. zaś ten odsetek wynosił jedynie 4,6 proc.⁸²

Na podstawie otrzymanych wyników można stwierdzić, że w okresie styczeń–kwiecień 2022 r. charakter dyskusji na temat rusofobii na FB uległ istotnym przeobrażeniom w stosunku do 2018 r. Było to związane między innymi z tym, że część profili, które skupiały dyskusję w 2018 r., była w 2022 r. niedostępna, tj. została zamknięta lub zablokowana. W tym kontekście ważna jest obserwacja, że niektóre z najbardziej popularnych miejsc publikacji z 2018 r. były jednocześnie najaktywniejszymi propagatorami badanego hasła (tj. aktorami). Sugeruje to, że w 2018 r. wykształciła się sieć kilku kont, które zarówno wprowadzały do przestrzeni informacyjnej tezy o polskiej rusofobii, jak i skupiały dyskusję o takim zjawisku, co z kolei stworzyło sprzyjające warunki do wykształcenia się bańki informacyjnej. Istotne znaczenie ma także to, że dwa tego typu konta są obecnie niedostępne⁸³, a z uzyskanych danych wynika, że w 2022 r. w ich miejsce nie powstała

⁸⁰ Tego typu konta zostały opatrzone odpowiednimi przypisami w tabeli 2.

⁸¹ Stosunek liczby haseł opublikowanych w 2018 r. (9032) do sumarycznej liczby wskaźnika *out-degree* w tabeli 2. za rok 2018.

⁸² Stosunek liczby haseł opublikowanych w 2022 r. (3381) do sumarycznej liczby wskaźnika *out-degree* w tabeli 2. za rok 2022.

⁸³ Można założyć, że zostały one zamknięte przez administrację FB z powodu łamania przez nie regulaminu serwisu, co z kolei mogło być przejawem uporczywego oddziaływania na polską infosferę (trollingu). Z powodu braku odpowiednich źródeł to stwierdzenie jest jedynie przypuszczeniem.

grupa kont podobnie kanalizująca aktywność uczestników dyskusji o rusofobii, jak to się działo w 2018 r. W okresie styczeń–kwiecień 2022 r. dyskurs koncentrował się natomiast głównie na profilach o dużej popularności⁸⁴, w pewnym zakresie również w grupach dotyczących tematyki antyimigranckiej⁸⁵, związanych z szeroko rozumianą pravicową orientacją polityczno-społeczną⁸⁶, a także na innych profilach aktywnie uczestniczących w debacie na temat polskiego życia politycznego⁸⁷.

Podsumowanie

Odnosząc się do pierwszego z postawionych pytań badawczych, należy stwierdzić, że po inwazji Rosji na Ukrainę nastąpiło nasilenie dyskusji na temat rusofobii w serwisie społecznościowym FB. Jej dynamika rosła i 21 marca 2022 r. odnotowano największą liczbę postów zawierających hasło *rusofob**, następnie zaobserwowano gwałtowne zmniejszenie ich liczby. Odpowiedź na drugie pytanie badawcze jest przecząca – konta najbardziej aktywne w 2018 r. nie wyróżniały się ponownie w takim charakterze w 2022 r. (wyjątek stanowił jeden profil, który wykazywał największą aktywność w obu okresach badawczych). Wyniki analiz prowadzą do następujących odpowiedzi na trzecie pytanie badawcze:

1. W 2018 r. dyskusja koncentrowała się wokół kilku profili, a w pierwszych miesiącach 2022 r. była bardziej rozproszona⁸⁸.
2. W 2018 r. wyróżniały się zarówno konta powiązane z większymi mediami, jak i profile indywidualne oraz grupy publiczne, w których były propagowane treści na temat rusofobii. W 2022 r. sytuacja się zmieniła, ponieważ dominacja kont powiązanych z dużymi mediami oraz zróżnicowanych światopoglądowo fanpage'ów była większa.
3. W okresie styczeń–kwiecień 2022 r. w porównaniu z 2018 r. w dalszym ciągu dominowały treści wpisujące się w tezy o polskiej rusofobii. Zaobserwowano ich dużą elastyczność i dopasowywanie przekazów do aktualnego kontekstu sytuacyjnego (przekaz często miał wydźwięk antyukraiński,

---

⁸⁴ Były to zarówno profile związane z dużymi mediami tradycyjnymi (tvp.info, Polsatnews.pl, Tygodnik Polityka, Newsweek Polska, Fakt24.pl, Do Rzeczy) i internetowymi (WP Wiadomości, Onet, Interia Wydarzenia, Natemat.pl, Gazeta.pl), jak i z innymi miejscami koncentrującymi uwagę użytkowników mediów społecznościowych (np. Gonicz, Zespół Myślenia Ironicznego).

⁸⁵ Nie dla Islamizacji Europy.

⁸⁶ PCh24.pl.

⁸⁷ Sok z Buraka.

⁸⁸ Taka zmiana mogła wynikać z niedostępności (zamknięcia, zablokowania) kont, które w 2018 r. skupiały tę dyskusję.

antyamerykański, zaobserwowano też treści antyszczepionkowe). Podkreślenia wymaga to, że w 2022 r. pojawiło się więcej przekazów nieafirmujących tezy o polskiej rusofobii. Nie była to grupa dominująca (taką cechę wykazały jedynie cztery z 20 analizowanych profili), ale co najmniej jeden profil prowadził systematyczną komunikację ukierunkowaną na przełamanie narracji o tym, że Polska jest krajem rusofobicznym.

Z odpowiedzi uzyskanych na pytania badawcze wynika, że w pierwszych czterech miesiącach 2022 r. we fragmencie środowiska informacyjnego obejmującym dyskusję o rusofobii zarysowały się dwa pozytywne zjawiska z perspektywy bezpieczeństwa informacyjnego RP:

- mniejsza koncentracja przekazu (wynikająca z braku aktywności kont wyróżniających się pod tym względem w 2018 r.), a tym samym mniejsze ryzyko wykształcenia się baniek informacyjnych, w których byłyby propagowane treści o polskiej rusofobii,
- pojawienie się systematycznych przekazów przełamujących wyżej opisane narracje.

W kontekście tych obserwacji należy stwierdzić, że działania popularyzujące wiedzę na temat mechanizmów i kierunków obcej propagandy w przestrzeni informacyjnej obniżają wiarygodność kont propagujących ten przekaz, zmniejszając – z perspektywy analizy ramowej – ich rezonans. Z tego względu istotne znaczenie mają działania organizacji fact-checkingowych, komunikacja strategiczna administracji publicznej oraz wypowiedzi eksperckie w mediach. Działania, których celem było informowanie o zjawisku wykorzystywania w rosyjskiej propagandzie hasel o rusofobii, można interpretować jako zwiększanie świadomości w tym zakresie.

Jednocześnie główne kierunki narracji zaobserwowane w 2022 r. pozostają w zasadzie niezmiennie, co widać przy porównaniu ich z tezami z 2018 r. Mimo to charakteryzują się one wysoką elastycznością i zdolnością dostosowania do aktualnego kontekstu sytuacyjnego. W opinii autora funkcjonowanie tego typu treści można uznać za przykład podatności uczestników różnych fragmentów polskiego środowiska informacyjnego na rezonowanie obcego przekazu propagandowego. Specyfika mediów społecznościowych sprawia, że ta grupa stanowi audytorium przekazu propagandowego FR i może zarówno wzmacniać dystrybucję tych materiałów w sieci, jak i kreować tego typu treści z własnej inicjatywy.

Zdaniem autora analiza sieciowa i metody badania przekazów komunikacyjnych (np. analiza ramowa) mogą być wykorzystywane – z uwzględnieniem ich ograniczeń metodologicznych i merytorycznych⁸⁹ – do charakteryzowania fragmentów

---

⁸⁹ Związanych chociażby z brakiem danych oraz świadomością, że często odpowiadają one jedynie wirtualnej aktywności człowieka.

środowiska informacyjnego zagrożonych obcą ingerencją czy narażonych na dysfunkcjonalne procesy wewnętrzne, np. związane z głęboką polaryzacją debaty publicznej, mową nienawiści czy wzrostem postaw radykalnych. Jak zasygnalizowano na początku, niniejszy artykuł to pewna propozycja metodologiczna, nie jest on ani gotowym modelem analitycznym, ani opracowaniem wyczerpującym zagadnienie wyeksponowania polskiego odbiorcy na obcą, w tym rosyjską, propagandę.

Podjęmowanie przez przedstawicieli nauk o bezpieczeństwie, politologów, socjologów, medioznawców czy specjalistów IT analiz i studiów opartych na badaniach empirycznych przyczynia się do poszerzania stanu wiedzy o zagrożeniach dotyczących środowiska informacyjnego w polskiej infosferze oraz może mieć implikacje praktyczne – począwszy od identyfikacji zagrożeń, ryzyka i szans z perspektywy bezpieczeństwa informacyjnego państwa, na określeniu kierunków i priorytetyzowaniu działań podejmowanych w ramach komunikacji strategicznej kończąc.

Bibliografia

Aleksandrowicz T., *Podstawy walki informacyjnej*, Warszawa 2016.

Baraniuk K., *Walka informacyjna jako środek polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej. Przykład trollingu w polskojęzycznym Internecie*, Wrocław 2022.

Bäcker R., *Międzywojenny eurazjatyzm. Od intelektualnej kontrakulturacji do totalitaryzmu*, Łódź 2000.

Balcewicz J., *Spoleczeństwo informacyjne w czasach cyfrowej rewolucji – o zjawisku bańki informacyjnej i jego następstwach*, w: M. Wrzosek, *Zjawisko dezinformacji w dobie rewolucji cyfrowej. Państwo. Społeczeństwo. Polityka. Biznes*, Warszawa 2019, s. 25–28.

Biliński P., *Feliks Koneczny jako badacz dziejów Rosji i Europy Wschodniej*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2003, t. 38, s. 227–246.

Borowik I., *Odbudowanie pamięci. Przemiany religijne w Środkowo-Wschodniej Europie po upadku komunizmu*, Kraków 2000.

Brooker C., *The Effectiveness of Influence Activities in Information Warfare*, „Australian Army Occasional Paper” 2021, nr 8, s. 1–158.

Castells M., *Spoleczeństwo sieci*, Warszawa 2007.

Darczewska J., Żochowski P., *Rusofobia w strategii Kremla. Broń masowego rażenia*, „Punkt Widzenia” 2015, nr 56, s. 5–28.

- Diec J., *Doktryna rosyjskiej polityki zagranicznej. Partnerzy najbliżsi i najdalsi*, seria: *Geostrategiczny wybór Rosji u zarania trzeciego tysiąclecia*, t. 1, Kraków 2015.
- van Dijk J., *Spoleczne aspekty nowych mediów*, Warszawa 2010.
- Disen G., *Russophobia. Propaganda in International Politics*, Singapore 2022.
- Dobek-Ostrowska B., *Komunikowanie polityczne i publiczne*, Warszawa 2007.
- Dobek-Ostrowska B., *Podstawy komunikowania społecznego*, Wrocław 1999.
- Dobieszewski J., *Wissariona Bielińskiego zmagania z rzeczywistością*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2009, nr 78, s. 22–31.
- Eberhardt P., *Rosyjski panslawizm jako idea geopolityczna*, „Przegląd Geopolityczny” 2010, t. 2, s. 43–64.
- Entman R.M., *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*, „Journal of Communication” 1993, t. 43, nr 4, s. 51–58.
- Franczak K., *Analiza ramowania*, w: *Analiza dyskursu publicznego. Przegląd metod i perspektyw badawczych*, M. Czyżewski i in. (red.), Łódź 2017, s. 143–173.
- Galus A., *Białoruś, czyli teatr jednego aktora? Zjawisko ramowania na przykładzie wizerunku Białorusi w wybranych tytułach prasowych*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2015, t. 4, s. 197–219.
- Haythornthwaite C., *Social Network Analysis: An Approach and Technique for The Study of Information Exchange*, „Library & Information Science Research” 1996, nr 18, s. 323–342.
- Jenkis H., *Kultura konwergencji: zderzenie starych i nowych mediów*, Warszawa 2007.
- Jowett G.S., O'Donnell V., *Propaganda and Persuasion. Fifth Edition*, Los Angeles–London–New Delhi–Singapore–Washington 2012.
- Kacała T., Lipińska J., *Komunikacja strategiczna i public affairs*, Warszawa 2014.
- Kisilowska M., *Przestrzeń informacyjna jako termin informatologiczny*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 2011, nr 2, s. 35–52.
- Klepka R., *Bańka informacyjna i zjawisko echo chamber*, w: *Encyklopedia bezpieczeństwa*, O. Wasiuta, S. Wasiuta (red.), Kraków 2021, s. 201–209.
- Kłaczyński R., *Kultura strategiczna Federacji Rosyjskiej*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2012, nr 1, s. 21–38.

Kowalska M., Lelonek A., *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce*, w: K. Wóycicki, M. Kowalska, A. Lelonek, *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce*, Warszawa 2017, s. 10–18.

Kulczycki E., *Źródła transmisyjnego ujęcia procesu komunikacji*, „Studia Humanistyczne AGH” 2012, t. 11/1, s. 21–36.

Kwiecień J., *Polska widziana oczyma Eurazjatów. Rosyjskie tezy propagandowe w przestrzeni medialnej*, „The Warsaw Institute Review” 2017, edycja specjalna, s. 70–77.

Łoski M., *Historia filozofii rosyjskiej*, Kęty 2000.

Maffesoli M., *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*, Warszawa 2008.

Manovich L., *Język nowych mediów*, Warszawa 2006.

Massaka I., *Eurazjatyzm. Z dziejów rosyjskiego misjonizmu*, Warszawa 2009.

McQuail D., *Teoria komunikowania*, Warszawa 2007.

Modrzejewski Z., *Information operations from Polish point of view*, „Defence and Strategy” 2018, nr 1, s. 115–132.

Monge P.R., Contractor N.S., *Theories of Communication Networks*, New York 2003.

Nowak J., *Social media jako sieci obiegu przekazów medialnych*, „Nowe Media” 2012, nr 3, s. 13–31.

Popiołek M., *Serwisy społecznościowe w przestrzeni internetowej – (social)mediatyzacja życia codziennego*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2015, nr 1, s. 60–71.

Sypniewska B.A., *Istota, błędy i bariery w komunikowaniu się w organizacji*, „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne” 2015, t. 23, s. 65–77.

Szczepaniak R., *„Plemiona sieci” – Internet jako medium społeczne i kulturowe*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2015, t. 58, s. 202–211.

Szpunar M., *Czym są nowe media – próba konceptualizacji*, „Studia Medioznawcze” 2008, nr 4, s. 31–40.

du Vall M., *Społeczne bezpieczeństwo informacyjne w erze nowych mediów*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, nr 4, s. 19–30.

Wasilewski K., *Framing i analiza ramowa – stan badań we współczesnym medioznawstwie. Przegląd stanowisk badawczych*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2018, nr 1, s. 91–109.

Wojnowski M., *Aleksandr Dugin a resorty siłowe Federacji Rosyjskiej. Przyczynek do badań nad wykorzystaniem geopolityki przez cywilne i wojskowe służby specjalne we współczesnej Rosji*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2014, nr 10, s. 11–37.

Zamojski A., *Cywilizacja turańska Feliksa Konecznego – założenia teoretyczne oraz współczesna egzemplifikacja*, „The Peculiarity of Man” 2018, nr 27, s. 65–80.

Żebrowski A., *Bezpieczeństwo informacyjne Polski a walka informacyjna*, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych” 2013, nr 29, s. 447–463.

Źródła internetowe

Allied Joint Doctrine for Operations Security and Deception (AJP-3.10.2), 31 III 2020 r., <https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-operations-security-and-deception-ajp-3102a> [dostęp: 17 I 2023].

Allied Joint Doctrine for Psychological Operations (AJP-3.10.1), 31 VII 2015 r., <https://www.gov.uk/government/publications/ajp-3101-allied-joint-doctrine-for-psychological-operations> [dostęp: 17 I 2023].

Babik W., *Ekologia informacji*, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/5684/babik_ekologia_informacji_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s. 23 [dostęp: 7 III 2023].

Doktryna bezpieczeństwa informacyjnego RP, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/Projekt_Doktryny_Bezpieczenstwa_Informacyjnego_RP.pdf [dostęp: 21 I 2023].

<https://sjp.pwn.pl/sjp/rusofobia;2574544> [dostęp: 28 I 2023].

Information Environment. Opportunities and Threats to DOD's National Security Mission, U.S. Government Accountability Office, wrzesień 2022 r., <https://www.gao.gov/assets/730/722922.pdf> [dostęp: 30 I 2023].

Information Operations. Joint Publication 3-13, https://defenseinnovationmarketplace.dtic.mil/wp-content/uploads/2018/02/12102012_io1.pdf [dostęp: 30 I 2023].

Making sense of the information environment, „Small Wars Journal”, 3 III 2020 r., <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/making-sense-information-environment> [dostęp: 30 I 2023].

Miguel R., *Russophobia and disinformation in Germany: Weaponising the victim narrative*, EU Disinfo Lab, 23 VI 2022 r., <https://www.disinfo.eu/publications/russophobia-and-disinformation-in-germany-weaponising-the-victim-narrative/> [dostęp: 28 I 2023].

Przewodnik po social media w Polsce, <https://iab.org.pl/wp-content/uploads/2020/01/IAB-Przewodnik-po-Social-Media-w-Polsce-2019-2020.pdf> [dostęp: 12 II 2023].

Rodkiewicz W., *Dimitrij Miedwiediew atakuje Polskę*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 21 III 2022 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-03-21/dimitrij-miedwiediew-atakuje-polske> [dostęp: 28 I 2023].

Röttger P., Vedres B., *The Information Environment and its Effects on Individuals and Groups. An Interdisciplinary Literature Review*, <https://royalsociety.org/-/media/policy/projects/online-information-environment/oie-the-information-environment.PDF> [dostęp: 17 I 2023].

Russia's Top Five Persistent Disinformation Narratives, U.S. Department of State, 20 I 2022 r., <https://www.state.gov/russias-top-five-persistent-disinformation-narratives/> [dostęp: 28 I 2023].

Social Media w Polsce 2021 – raport, Empemedia, <https://empemedia.pl/social-media-w-polsce-2021-nowy-raport/> [dostęp: 12 II 2023].

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej 2020, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [dostęp: 21 I 2023].

The Conduct of Information Operations. ATP 3-13.1, https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN13138_ATP%203-13x1%20FINAL%20Web%201.pdf [dostęp: 17 I 2023].

Dr Kamil Baraniuk _____

Doktor nauk o polityce i administracji, absolwent Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego.